

EUROOPA LASTE JAOKS JA KOOS LASTEGA

Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta

COUNCIL OF EUROPE   CONSEIL DE L'EUROPE

**Euroopa Nõukogu
ministrite komitee
suunised lapsedõbraliku
õigusemõistmise kohta**

*Euroopa Nõukogu ministrite komitee poolt
vastu võetud 17. novembril 2010*

Seletuskiri
Euroopa Nõukogu programm
„Euroopa laste jaoks ja koos lastega”

www.coe.int/children

Eesti keeles:

Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice

ISBN 978-92-871-7274-7

Käesolevas trükises avaldatud tekstide reprodutseerimine on lubatud tingimusel, et esitatakse täielik pealkiri ja viidatakse algallikale, s.t Euroopa Nõukogule. Kui suuniseid soovitakse kasutada kaubanduslikul eesmärgil või tõlkida keelde, mis ei ole Euroopa Nõukogu ametlik keel, võtke palun meiega ühendust aadressil publishing@coe.int.

Euroopa Nõukogu programm „Euroopa laste jaoks ja koos lastega” loodi selleks, et tagada ja edendada laste inimõigusi ning kaitsta lapsi igasuguse vägivalla eest.

www.coe.int/children

Kaane kujundus ja küljendus: dokumentide ja trükiste koostamise osakond (SPDP),
Euroopa Nõukogu
Illustratsioonid: Eric Puybaret

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
France
<http://book.coe.int>
ISBN 978-92-871-7576-2

Publications Office of the European Union
2 rue Mercier
L-2985, Luxembourg
Luxembourg
<http://bookshop.europa.eu>
ISBN 978-92-79-27694-1
DS-31-12-365-ET-N

© Council of Europe / European Union, 2012

Sisukord

Eessõna	7
Esimene osa – Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta	11
Preambul	13
I. Reguleerimisala ja eesmärk	16
II. Mõisted	16
III. Aluspõhimõtted	17
A. Osalemine	17
B. Lapse parimad huvid	17
C. Inimväarikus	18
D. Kaitse diskrimineerimise eest	18
E. Õigusriigi põhimõtted	19
IV. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse eel, ajal ja järel	19
A. Lapsesõbraliku õigusemõistmise üldtingimused	19
1. Teave ja nõustamine	19
2. Era- ja pereelu puutumatus kaitse	21
3. Turvalisus (ettevaatusabinõud)	21
4. Spetsialistide koolitus	22
5. Valdkonnaülene käsitusviis	22
6. Vabadusekaotus	22
B. Lapsesõbralik õigusemõistmine enne kohtumenetlust	23
C. Lapsed ja politsei	24
D. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse ajal	24
1. Kohtusse pöördumise ja kohtumenetluse algatamise võimalus	24
2. Õiguslane nõustamine ja esindamine	25

3. Õigus olla ära kuulatud ja väljendada oma seisukohti	26
4. Põhjendamatute viivituste vältimine	26
5. Menetluse korraldus, lapsesõbralik keskkond ja lapsesõbralik keelekasutus	27
6. Laste antud tunnistused ja ütlused	28
E. Lapsesõbralik õigusemõistmine pärast kohtumenetlust	29
V. Muude lapsesõbralike meetmete edendamine	30
VI. Järelevalve ja hindamine	31
Teine osa –	
Seletuskiri	33
Üldised märkused	35
Miks on vaja uut instrumenti?	35
Taust	36
Töömeetod	36
Suuniste koostamine	37
Sidusrühmadega konsulteerimine	38
Laste ja noortega konsulteerimine	38
Ülesehitus ja sisu	39
Sissejuhatus	41
Seletuskiri	45
Preambul	45
I. Reguleerimisala ja eesmärk	45
II. Mõisted	45
III. Aluspõhimõtted	46
A. Osalemine	46
B. Lapse parimad huvid	49
C. Inimväärikus	51
D. Kaitse diskrimineerimise eest	51
E. Õigusriigi põhimõtted	52

IV. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse eel, ajal ja järel	53
A. Lapsesõbraliku õigusemõistmise üldtingimused	53
1. Teave ja nõustamine	53
2. Era- ja pereelu puutumatus kaitse	56
3. Turvalisus (eri ettevaatusabinõud)	58
4. Spetsialistide koolitus	59
5. Valdonnaülene käsitusviis	60
6. Vabadusekaotus	61
B. Lapsesõbralik õigusemõistmine enne kohtumenetlust	63
C. Lapsed ja politsei	65
D. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse ajal	66
1. Kohtusse pöördumise ja kohtumenetluse algatamise võimalus	67
2. Õiguslane nõustamine ja esindamine	70
3. Õigus olla ära kuulatud ja väljendada oma seisukohti	71
4. Põhjendamatute viivituste vältimine	75
5. Menetluse korraldus, lapsesõbralik keskkond ja lapsesõbralik keelekasutus	76
6. Laste antud tunnistused ja ütlused	78
E. Lapsesõbralik õigusemõistmine pärast kohtumenetlust	81
V. Muude lapsesõbralike meetmete edendamine	83
VI. Järelevalve ja hindamine	85

Eessõna

---

*Ära kõnni mu ees, ma ei pruugi sulle järgneda.
Ära kõnni mu taga, ma ei pruugi sind juhtida.
Kõnni mu kõrval ja ole mu sõber.*

Albert Camus'le omistatud tsitaat

Lahutus, lapsendamine, ränne, vägivald ... Tänapäeval puutub tõenäoliselt iga laps õigussüsteemiga kokku ühel või teisel viisil. Mõnegi jaoks on see väga ebameeldiv kogemus, ehkki paljude takistuste ja tarbetute kannatuste allikate kõrvaldamise korral võiks see olla ja peakski olema teisiti. Kuigi rahvusvahelisel ja Euroopa tasandil on tähtsamad põhimõtted edukalt paika pandud, ei saa öelda, et õigusemõistmine oleks laste ja noorte suhtes alati sõbralik. Euroopa Nõukogu algatatud laialdase konsulteerimise raames antud vastustest ilmnes tõepoolest laste ja noorte üldine usaldamatus süsteemi vastu. Samuti tõid lapsed esile mitmeid puudusi, nagu heidutav ümbrus, eakohase teabe ja selgituste puudumine, vähene tegelemine peredega ning pikalevenivad või – vastupidi – liiga rutakad menetlused.

Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta võeti vastu just selleks, et õigusemõistmine oleks laste suhtes alati sõbralik, olenemata sellest, kes nad on või mida nad on teinud. Sõber on keegi, kes kohtleb sind hästi, kes usaldab sind ja keda sina saad usaldada, kes kuulab sind ja keda sina kuulda võtad, kes mõistab sind ja keda sina mõistad; tõelisel sõbral on ka julgust öelda, kui sa käitud valesti, ja ta aitab sul lahendust leida. Lapsesõbralik kohtusüsteem peaks püüdma neid ideaale järgida.

Lapsesõbralik õigussüsteem ei tohi käia laste ees, ega jätta neid endast maha

Lapsesõbralik süsteem kohtleb lapsi väärikalt, õiglaselt ning austuse ja tähelepanuga. See on ligipääsetav, mõistetav ja usaldusväärne. Selles süsteemis kuulatakse lapsi ja võetakse nende seisukohti tõsiselt ning tehakse kõik selleks, et kaitsta ka nende õigusi, kes ei oska end väljendada (näiteks imikud). See kohandab oma tempot lastele, olemata liiga rutakas ega liiga veniv, vaid mõistlikult kiire. Lapsesõbraliku õigusemõistmise suuniste eesmärk on selle kõige eest hea seista, tagada õiguskaitse piisav kättesaadavus kõigile lastele ning et laste lugupidav ja osavõtlik kohtlemine.

Lahkus ja sõbralikkus laste vastu aitab neid kaitsta

Korduvad küsitlemised, heidutav ümbrus ja hirmutavad menetlused, diskrimineerimine: rohked sellised nähtused suurendavad juba niigi kannatavate ja kaitset vajavate laste valu ja traumasid. Lapsesõbralik kohtusüsteem toob leevendust ja loob õiglust, mitte ei tekita uut valu ja lisakannatusi. Selline süsteem ei riku laste õigusi. Lapsi esikohale seadev põhimõtte peaks kehtima kõigi 0–17aastaste laste kohta olenemata sellest, kas nad on menetlusosalised, kannatanud, tunnistajad või õigusrikkujad. Lapsesõbraliku õigusemõistmise suunised koostati eesmärgiga kaitsta lapsi ja noori teistkordse ohvrikslangemise eest – kohtusüsteemis. Selleks edendatakse eelkõige valdkonnaülestel töömeetoditel põhinevat terviklikku lähenemist lapsele.

Lapsesõbralik õigussüsteem ei kõnni laste ees, ent ka mitte nende taga

Euroopas on õigusemõistmisel tehtud traagilisi vigu, omistades laste seisukohtadele liiga vähe kaalu, kahjustades teiste isikute õigusi või laste endi parimaid huve. Soovitud on küll parimat, ent välja ei ole kukkunud kõige õnnestunumalt. Lapsed ja noored ise leiavad, et lapsesõbralik õigusemõistmine ei pea tähendama liigset sõbralikkust ega ülemäärast kaitsemist. Ka ei tähenda see, et lapsed jäetakse täiskasvanute asemel otsuste tegemise koormaga üksi. Lapsesõbralik süsteem kaitseb lapsi ja noori raskuste eest, annab neile sõnaõiguse ning arvestab ja tõlgendab nende ütlemissi, ohustamata seejuures õigusemõistmise usaldusväärsust ega laste ja noorte parimaid huve. See süsteem arvestab laste vanust ja vajadusi ning tagab individuaalse lähenemise, ilma et lapsi häbimärgistataks või sildistataks. Lapsesõbralik õigusemõistmine tähendab kindlalt professionaalsusel

rajanevat vastutustundlikku süsteemi, mis tagab hea õigusemõistmise ning sisendab seeläbi usaldust kõigile menetlusega seotud isikutele.

Lapsesõbralik õigussüsteem on laste poolel, pakkudes pädevate spetsialistide abi

Kõikjal Euroopas hõlmab kohtusüsteem arvukalt pädevaid ja hoolivaid otsustajaid ja õigusspetsialiste – kohtunikke, korra- ja sotsiaal- ja tervishoiutöötajaid, laste õiguste kaitsjaid, ent ka vanemaid ja hooldajaid –, kes soovivad saada ja jagada nõuandeid, et oma igapäevatööd laste parimates huvides paremaks muuta. Kuna nemad seisavad laste õiguste eest võitlemisel eesliinil ja saavad laste elu iga päev realselt mõjutada, sisaldab käesolev trükis lisaks suuniste põhitekstile ka seletuskirja, milles tuuakse näiteid nii Euroopa Inimõiguste Kohtu lahenditest kui ka headest tavadest, mis on inspireeritud õigusemõistmise valdkonnas lastega töötavate spetsialistide tegevusest ja neile suunatud.

Lapsesõbraliku õigusemõistmise suuniste vastuvõtmine on tähtis samm. Ülesanne on aga täidetud alles siis, kui muutust on võimalik täheldada ka tegelikkuses. Sellel jõudmiseks tuleb suuniseid propageerida ja levitada, nende täitmist jälgida ja need riikide tasandil poliitiliste otsuste langetamisel aluseks võtta. Suuniste propageerimise esimestes etappides osalevad juba olulisemad rahvusvahelised partnerid, näiteks Euroopa Liit ja UNICEF, ent kaasatud on ka palju osalisi riikidest ja kodanikuühiskonnast, kes tutvustavad aina aktiivsemalt suuniseid peamistele sidusrühmadele.

Loodan, et see trükis annab innustust võimalikult laiale ringile riigi ja kohaliku tasandi spetsialistidele ja otsustajatele, kelle ülesanne on muuta kohtusüsteem lapsesõbralikumaks, ning kergendab nende tööd.

Õigusemõistmine peaks olema laste sõber. Ta ei tohiks kõndida nende ees, sest lapsed ei pruugi järgneda. Ta ei tohiks kõndida nende taga, sest ei ole laste kohustus teed näidata. Ta peaks kõndima laste kõrval ja olema nende sõber.

Euroopa Nõukogu 47 liikmesriiki võtsid lapsesõbraliku õigusemõistmise suunised vastu, töötades sellega õiglust ja sõprust igale lapsele. Nüüd on aeg teha kõik selleks, et oma lubadusest kinni pidada.

Maud de Boer Buquicchio
Euroopa Nõukogu peasekretäri asetäitja

Esimene osa

Euroopa Nõukogu ministrite
komitee suunised lapsesõbraliku
õigusemõistmise kohta

Suunised

(Ministrite komitee poolt vastu võetud ministrite asetäitjate 1098. kohtumisel 17. novembril 2010)

Preambul

Ministrite komitee,

arvestades, et Euroopa Nõukogu eesmärk on saavutada liikmesriikide suurem ühtsus, eelkõige edendades ühiseeskirjade vastuvõtmist õigusküsimustes;

arvestades vajadust tagada laste õiguste kaitset ja edendamist käsitlevate olemasolevate siduvate rahvusvaheliste ja Euroopa normide, iseäranis alljärgnevalt loetletud normide tulemuslik rakendamine:

- ÜRO 1951. aasta pagulasseisundi konventsioon,
- 1966. aasta kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt,
- 1966. aasta majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt,
- ÜRO 1989. aasta lapse õiguste konventsioon,
- ÜRO 2006. aasta puuetega inimeste õiguste konventsioon,
- Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (1950, ETS nr 5) (edaspidi „EIÕK”),
- lapse õiguste Euroopa konventsioon (1996, ETS nr 160),
- parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta (1996, ETS nr 163),
- Euroopa Nõukogu konventsioon lastega seotud isiklike suhete kohta (2003, ETS nr 192),
- Euroopa Nõukogu konventsioon laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest (2007, CETS nr 201),

- lapsendamise Euroopa konventsioon (muudetud ja täiendatud) (2008, CETS nr 202);

arvestades, et EIÕK ja Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite kohaselt peab demokraatlikus ühiskonnas igale inimesele olema tagatud õiguskaitse kättesaadavus ja õigus õiglasele kohtulikule arutamisele, sh kõik selle osad (eelkõige õigus saada teavet, õigus olla ära kuulatud, õigus õiguslikule kaitsele ja õigus olla esindatud), ja see kehtib samaväärselt ka laste kohta, võttes siiski arvesse nende võimet iseseisvaks seisukohavõtuks;

meenutades Euroopa Inimõiguste Kohtu asjakohaseid otsuseid, Euroopa Nõukogu institutsioonide ja organite otsuseid, aruandeid ja muid dokumente, sealhulgas piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise ja karistamise tõkestamise Euroopa komitee soovitusi, Euroopa Nõukogu inimõiguste voliniku avaldusi ja arvamusi ning Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee mitmeid soovitusi;

arvestades ministrite komitee mitmesuguseid soovitusi liikmesriikidele laste õiguste vallas, sealhulgas soovitusi Rec(2003)5 varjupaigataotlejate kinnipidamise meetmete kohta, soovitusi Rec(2003)20 alaealiste kuritegevuse käsitlemise uute viiside ja alaealisi käsitleva kohtusüsteemi rolli kohta, soovitusi Rec(2005)5 hoolekandeesutustes elavate laste õiguste kohta, soovitusi Rec(2006)2 Euroopa vanglaeeskirjade kohta, soovitusi CM/Rec(2008)11 alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite kohta ning soovitusi CM/Rec(2009)10 üldsuuniste kohta, mis käsitlevad terviklikke riiklikke strateegiaid laste kaitsmiseks vägivalda eest;

meenutades resolutsiooni nr 2 lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, mis võeti vastu Euroopa justiitsministrite 28. kohtumisel (Lanzarote, oktoober 2007);

arvestades alljärgnevates ÜRO dokumentides laste õiguste kaitsmisele omistatud tähtsust:

- ÜRO miinimumreeglid alaealiste kriminaalmenetluse kohta (Pekingi reeglid, 1985),
- ÜRO reeglid kinnipidamiskohas viibivate alaealiste kaitse kohta (Havanna reeglid, 1990),

- ÜRO suunised alaealiste kuritegevuse ennetamise kohta (Riyadh' suunised, 1990),
- ÜRO suunised lapsohvrite ja kuriteotunnistajate kohta (ECOSOCI resolutsioon nr 2005/20, 2005),
- ÜRO peasekretäri suunis: ÜRO lähenemisviis õigusemõistmisele laste suhtes (2008),
- ÜRO suunised laste alternatiivhoolduse asjakohase kasutamise ja tingimuste kohta (2009),
- inimõiguste kaitse ja edendamise tegelevate riiklike asutuste staatuse ja toimimise seotud põhimõtted (Pariisi põhimõtted);

meenutades vajadust tagada laste õigusi käsitlevate olemasolevate siduvate õigusnormide tulemuslik rakendamine, mis ei takista liikmesriikidel kehtestada või kohaldada rangemaid norme või soodsamaid meetmeid;

viidates Euroopa Nõukogu programmile „Euroopa laste jaoks ja koos lastega”;

tunnistades liikmesriikide edusamme lapsesõbraliku õigusemõistmise rakendamisel;

osutades sellegipoolest takistustele, millega lapsed kohtusüsteemis kokku puutuvad, sealhulgas olematu, osaline või tingimuslik seaduslik õigus õiguskaitse kättesaadavusele, menetluste paljusus ja keerukus ning võimalik diskrimineerimine erinevatel alustel;

meenutades vajadust vältida laste võimalikku teistkordset ohvrikslangemist kohtusüsteemis menetluste käigus, mis neid otseselt või kaudselt mõjutavad;

kutsudes liikmesriike üles uurima olemasolevaid lünki ja probleeme ning tegema kindlaks valdkonnad, kus saaks juurutada lapsesõbraliku õigusemõistmise põhimõtteid ja tavasid;

võttes arvesse seisukohti ja arvamusi, mida väljendasid lapsed, kellega Euroopa Nõukogu liikmesriikides konsulteeriti;

märkides, et suuniste eesmärk on aidata teha kindlaks praktilised abinõud õigusaktide ja praktika praeguste puudujääkide kõrvaldamiseks;

võtavad vastu alljärgnevad suunised, mis praktilise vahendina aitavad liikmesriikidel kohandada oma kohtu- ja muid õigussüsteeme laste õigustele, huvidele ja vajadustele, ning kutsuvad liikmesriike üles tagama, et neid suuniseid levitataks laialdaselt kõigi ametkondade seas, kes vastutavad laste õiguste eest õigusemõistmisel või tegelevad muul viisil nende õigustega.

I. Reguleerimisala ja eesmärk

1. Suunistes käsitletakse laste seisundit ja rolli ning seisukohti, õigusi ja vajadusi nii kohtumenetlustes kui ka kohtumenetluste asemel korraldatavates menetlustes.
2. Suuniseid tuleks rakendada kõikides olukordades, kus lapsed võivad mis tahes põhjusel ja mis tahes rollis puutuda kokku kriminaal-, tsiviil- või haldusõigust rakendavate pädevate asutuste ja teenistustega.
3. Suuniste eesmärk on seista selle eest, et kõigis niisugustes menetlustes oleks täielikult tagatud kõik laste õigused, sealhulgas õigus saada teavet, õigus olla esindatud, õigus osaleda ja õigus kaitsele, ning seejuures võetakse asjakohaselt arvesse lapse küpsust ja arusaamisvõimet ning juhtumi asjaolusid. Laste õiguste tagamine ei tohiks ohustada teiste asjaosaliste õigusi.

II. Mõisted

Käesolevates lapsesõbraliku õigusemõistmise suunistes (edaspidi „suunised”) kasutatakse alljärgnevaid mõisteid:

- a. „laps” – alla 18-aastane isik;
- b. „vanem” – vastavalt riigi õigusele vanemlikku vastutust kandev isik. Kui vanemat (vanemaid) ei ole või kui tal (neil) ei ole enam vanemlikku vastutust, võib vanema all mõista eestkostjat või määratud seaduslikku esindajat;
- c. „lapsesõbralik õigusemõistmine” – õigusemõistmise süsteem, kus on tagatud kõigi lapse õiguste arvestamine ja tulemuslik rakendamine suurimas võimalikus ulatuses, pidades silmas allpool loetletud põhimõtteid ja võttes asjakohaselt arvesse lapse küpsust

ja arusaamisvõimet ning juhtumi asjaolusid. Lapsesõbralik õigusemõistmine on kättesaadav, eakohane, kiire, kohusetundlik, kohandatud ja keskendunud lapse vajadustele ja õigustele, arvestab lapse õigusi, sealhulgas õigust nõuetekohasele kohtumõistmisele, õigust menetluses osaleda ja seda mõista, õigust era- ja pereelu puutumatusse ning õigust inimväärikusele.

III. Aluspõhimõtted

1. Suuniste aluseks on preambulis nimetatud dokumentides ja Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendites kehtestatud põhimõtted.
2. Põhimõtteid arendatakse suuniste järgnevates osades edasi ja neid tuleks kohaldada suuniste kõikide peatükkide suhtes.

A. Osalemine

1. Kõigile lastele tuleks tagada õigus saada teavet oma õiguste kohta, õiguskaitse asjakohane kättesaadavus ja õigus olla ära kuulatud neid otseselt või kaudselt mõjutavates menetlustes. Et laste osalemine oleks mõtestatud, tuleb asjakohast kaalu omistada nende seisukohtadele, arvestades lapse küpsust ja võimalikke suhtlemisraskusi.
2. Lapsi tuleks käsitada ja kohelda õiguste täielike omanikena ning neil peaks olema võimalik kasutada kõiki oma õigusi viisil, mille puhul võetakse arvesse juhtumi asjaolusid ja seda, kas laps on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks.

B. Lapse parimad huvid

1. Liikmesriigid peaksid tagama, et kõikides lapsi otseselt või kaudselt mõjutavates juhtumites seataks esikohale laste parimad huvid.
2. Juhtumist otseselt või kaudselt mõjutatud lapse parimate huvide hindamisel
  - a. tuleks nõuetekohaselt arvesse võtta tema seisukohti ja arvamust;
  - b. tuleks alati tagada kõik lapse muud õigused, nagu õigus inimväärikusele, vabadusele ja võrdsele kohtlemisele;

- c. peaksid kõik asjaomased asutused aluseks võtma tervikliku käsitusviisi, et nõuetekohaselt arvestada kõiki kaalul olevaid huve, sealhulgas lapse psühholoogilist ja füüsilist heaolu ning õiguslikke, sotsiaalseid ja majanduslikke huve.
3. Kõigi sama menetluse või juhtumiga seotud laste parimaid huve tuleks eraldi hinnata ja tasakaalustada, et leida laste võimalike lahknevate huvide vahel kokkupuutepunkte.
  4. Kuigi viimases astmes kuulub pädevus ja vastutus lõplike otsuste langetamisel õigusasutustele, peaksid liikmesriigid vajaduse korral tegema kooskõlastatud jõupingutusi, et töötada välja valdkondadevahelised käsitusviisid laste parimate huvide hindamiseks menetlustes, mis neid otseselt mõjutavad.

C. Inimväärikus

1. Lapsi tuleks iga menetluse ja juhtumi korral kohelda alati õiglaselt, osavõtlikult ning tähelepanu ja austusega, pöörates erilist tähelepanu nende isiklikule olukorrale, heaolule ja erivajadustele ning austades täiel määral nende füüsilist ja psühholoogilist puutumatus. Selline kohtlemine peaks lastele osaks saama olenemata sellest, mil viisil nad kohtumenetluse, kohtuvälise menetluse või muu meetmega seotuks on osutunud, ning hoolimata nende õiguslikust seisundist ja teovõimest mis tahes menetluses või juhtumis.
2. Lapsi ei tohi piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda või karistada.

D. Kaitse diskrimineerimise eest

1. Lastele tuleb tagada nende õigused, diskrimineerimata neid soo, rassi, nahavärvuse, etnilise tausta, vanuse, keele, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, sotsiaal-majandusliku tausta, vanema(te) staatuse, rahvusvähemusse kuulumise, varalise seisundi, sünnipära, seksuaalse sättumuse, soolise identiteedi ega muu seisundi alusel.
2. Haavatavamad lapsed, nagu sisserändajate, pagulaste ja varjupaigataotlejate lapsed, saatjata lapsed, puudega lapsed, kodutud ja tänavalapsed,

romade lapsed ja hoolekandeesutustes olevad lapsed, võivad vajada erikaitset ja -abi.

E. Õigusriigi põhimõtted

1. Lastesuhetes tuleks täiel määral kohaldada õigusriigi põhimõtteid, nii nagu seda tehakse täiskasvanute puhul.
2. Lastesuhetes tuleks täiskasvanutega samaväärselt täita nõuetekohase kohtumenetluse tingimusi, nagu seaduslikkuse ja proportsionaalsuse põhimõte, süütuse presumpatsioon, õigus õiglasele kohtulikule arutamisele, õigus saada õiguslast nõustamist, õigus pöörduda kohtusse ja edasikaebamisõigus, ning neid tingimusi ei tohiks lapse parimate huvide ettekäändel vähendada ega täitmata jätta. Eeltoodu kehtib kõikide kohtuväliste, kohtu- ja haldusmenetluste kohta.
3. Lastel peaks olema õigus kasutada asjakohaseid sõltumatuid ja tulemuslikke kaebuste esitamise mehhanisme.

IV. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse eel, ajal ja järel

A. Lapsesõbraliku õigusemõistmise üldtingimused

1. Teave ja nõustamine

1. Alates esimesest kokkupuutest kohtusüsteemiga või muude pädevate asutustega (näiteks politsei-, immigratsiooni-, haridus-, sotsiaal- või tervishoiuasutustega) ja kogu edasise protsessi vältel tuleks lapsi ja nende vanemaid viivitamata ja piisavalt teavitada muu hulgas:
  - a. nende õigustest, eelkõige laste eriõigustest seoses kohtuväliste või kohtumenetlustega, mis neid mõjutavad või võivad mõjutada, ning nende õiguste võimaliku rikkumise korral kasutatavatest õiguskaitsevahenditest, sealhulgas kohtuvälise või kohtumenetluse algatamise või muu meetme võtmise võimalusest. See võib hõlmata teavet menetluste tõenäolise kestuse, edasikaebamise võimaluste ja sõltumatute kaebuse esitamise mehhanismide kohta;

- b.** süsteemist ja menetlustest, pidades silmas lapse seisundit ja võimalikku rolli ning erinevaid menetlustoiminguid;
  - c.** lapsele kohtuvälises või kohtumenetluses osalemise ajaks ette nähtud olemasolevatest toetusmehhanismidest;
  - d.** asjaomase kohtuvälise või kohtumenetluse asjakohasusest ja võimalikest tagajärgedest;
  - e.** esitatud süüdistusest või nende esitatud kaebuse käsitlemisest, kui asjakohane;
  - f.** kohtumenetluse ja teiste asjakohaste sündmuste, näiteks arutelude ajast ja kohast, kui need mõjutavad last isiklikult;
  - g.** menetluse või meetme üldisest kulgemisest ja tulemusest;
  - h.** kaitsemeetmete kasutamise võimalustest;
  - i.** last mõjutavate otsuste läbivaatamise mehhanismidest;
  - j.** võimalustest saada õigusrikkujalt või riigilt hüvitist kohtumenetluse, alternatiivse tsiviilmenetluse või muu menetluse kaudu;
  - k.** toetavatest teenustest (tervishoiu-, psühholoogilistest, sotsiaal-, suulise ja kirjaliku tõlke ning muudest teenustest) või organisatsioonidest ning nende teenuste kasutamise võimalustest, sealhulgas vajaduse korral erakorralisest rahalisest toetusest;
  - l.** võimalikest erikokkulepetest, mille eesmärk on kaitsta nende parimaid huve juhul, kui nad elavad teises riigis.
- 2.** Teavet ja nõu tuleb lastele anda nende eale ja küpsusele kohandatud viisil, neile mõistetavas keeles ning arvestades lapse sugu ja kultuuritausta.
  - 3.** Üldiselt tuleks anda teavet nii lapsele kui ka tema vanematele või seaduslikele esindajatele otse. Teabe edastamine vanematele ei tohiks asendada teabe andmist lapsele.
  - 4.** Tuleks kättesaadavaks teha asjakohast õigusteavet sisaldavad lapsesõbralikud materjalid ja neid laialdaselt levitada ning luua spetsiaalselt lastele suunatud teabeteenused, näiteks kohandatud veebilehed ja abitelefoniid.
  - 5.** Lapse vastu esitatud süüdistuse kohta tuleb teavet jagada kiiresti, vahetult pärast süüdistuse esitamist. Teave tuleks nii lapsele kui ka vanematele esitada sellisel viisil, et nad mõistaksid, milles last täpselt süüdistatakse ja millised on süüdistuse võimalikud tagajärjed.

2. Era- ja pereelu puutumatus kaitse

- 6.** Riigi õiguse alusel tuleks kaitsta nende laste eraelu puutumatus ja isikuandmeid, kes on või olid seotud kohtuvälise või kohtumenetluse ja muu meetmega. Üldiselt tähendab see, et kättesaadavaks teha ega avaldada (iseäranis meedias) ei tohi teavet ega isikuandmeid, mis võiksid paljastada lapse isiku või kaudselt võimaldada lapse isiku kindlakstegemist, sealhulgas pilte, lapse või tema perekonna üksikasjalikke kirjeldusi, nimesid, aadresse, heli- ja videosalvestisi jms.
- 7.** Liikmesriigid peaksid seadusandlike meetmete või meedia eneseregulatsiooni järelevalve abil hoidma ära suunises 6 nimetatud eraelu puutumatus õiguse rikkumise meedia poolt.
- 8.** Liikmesriigid peaksid piirama juurdepääsu andmetele ja dokumentidele, mis sisaldavad laste isikuandmeid ja delikaatseid andmeid, eelkõige menetluste raames, millega lapsed seotud on. Kui isikuandmete ja delikaatsete andmete edastamine on vajalik, peaksid liikmesriigid andmete edastamise reguleerimisel lähtuma asjakohastest andmekaitset käsitlevatest õigusaktidest ja võtma arvesse lapse parimaid huve.
- 9.** Laste ärakuulamine ja lastelt tunnistuste võtmine kohtuvälise või kohtumenetluse või muu meetme raames peaks võimaluse korral toimuma eelistatavalt kinnisel istungil. Reeglina peaksid kohal viibima ainult asjaga otseselt seotud isikud tingimusel, et nad ei takista last tunnistuste andmisel.
- 10.** Lastega ja laste heaks töötavad spetsialistid peaksid täitma rangeid konfidentsiaalsuseeskirju, välja arvatud juhul, kui sellega kaasneks oht lapsele.

3. Turvalisus (eri ettevaatusabinõud)

- 11.** Lapsi tuleks kõigi kohtuvälise ja kohtumenetluste ning muude meetmete korral kaitsta kahju, sealhulgas hirmutamise, kättemaksu ja uuesti ohvriks langemise eest.
- 12.** Lastega ja laste heaks töötavad spetsialistid peaksid vajaduse korral läbima korrapärase kontrolli, et veenduda nende sobivuses lastega töötamiseks; kontrollimine peab toimuma riigi õiguse alusel, piirama seejuures kohtusüsteemi sõltumatust.

- 13.** Kui oletatav õigusrikkuja on vanem, pereliige või esmane hooldaja, tuleks lapse suhtes kohaldada eri ettevaatusabinõusid.

4. Spetsialistide koolitus

- 14.** Kõik lastega ja laste heaks töötavad spetsialistid peaksid saama vajalikku valdkonnaülest koolitust eri vanuserühmadesse kuuluvate laste õiguste ja vajaduste ning lastele kohandatud menetluste kohta.
- 15.** Lastega vahetult kokku puutuvad spetsialistid peaksid saama ka koolitust eri vanuses ja arenguastmel lastega ning eriti raskes olukorras olevate lastega suhtlemise teemal.

5. Valdkonnaüleline käsitlusviis

- 16.** Julgustada tuleks tihedat koostööd eri spetsialistide vahel, et saada põhjalik ülevaade lapse olukorrast ning anda hinnang tema õiguslikule, psühholoogilisele, sotsiaalsele, emotsionaalsele, füüsilisele ja kognitiivsele seisundile; seejuures tuleb täiel määral arvestada lapse õigust era- ja pereelu puutumatusel.
- 17.** Lastega töötavate spetsialistide (näiteks advokaatide, psühholoogide, arstide, politseiametnike, immigratsiooniametnike, sotsiaaltöötajate ja lepitajate) jaoks tuleks töötada välja ühtne hindamisraamistik, mida kasutatakse lapsi otseselt või kaudselt mõjutavate menetluste või meetmete korral ja mis toetab otsuste tegijaid, võimaldades neil iga konkreetse juhtumi puhul laste huve parimal võimalikul moel teenida.
- 18.** Valdkonnaülese käsitlusviisi rakendamisel tuleks järgida kutsealaseid konfidentsiaalsuseeskirju.

6. Vabadusekaotus

- 19.** Lastele vabadusekaotusliku karistuse määramine peaks olema viimane abinõu ja seda tuleks kohaldada lühima asjakohase ajavahemiku jooksul.
- 20.** Vabadusekaotusliku karistuse määramise korral tuleks lapsi reeglina täiskasvanutest eraldi kinni pidada. Kui lapsi peetakse kinni koos täiskasvanutega, siis peaksid selle aluseks olema erandlikud põhjused ja seda tuleks teha üksnes lapse parimates huvides. Igal juhul tuleks lapsi kinni pidada nende vajadustele kohandatud ruumides.

- 21.** Arvestades vabadusest ilmajäetud laste haavatavust ning peresidemete ja ühiskonda naasmise edendamise tähtsust, peaksid pädevad asutused tagama rahvusvahelistes ja Euroopa õigusaktides sätestatud laste õigused ning nende teostamist aktiivselt toetama. Lisaks teistele õigustele peaks lastel eelkõige olema õigus:
- a.** säilitada külastuste ja kirjavahetuse kaudu korrapärased ja sisulised kontaktid vanemate, perekonna ja sõpradega, välja arvatud juhul, kui piirangud on vajalikud õigusemõistmise ja lapse huvides. Selle õiguse piiramist ei tohiks kasutada karistusena;
  - b.** saada sobivat haridust, kutsenõustamist ja -õpet ning arstiabi, teostada mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadust ning tegeleda vabaajaharrastustega, sealhulgas kehalise kasvatuse ja spordiga;
  - c.** osaleda programmides, millega lapsi valmistatakse ette ühiskonda naasmiseks, kusjuures täit tähelepanu pööratakse laste emotsionaalsetele ja füüsilistele vajadustele, peresuhetele, eluaseme-, haridus- ja töövõimalustele ning sotsiaal-majanduslikule seisundile.
- 22.** Saatjata lastele, sealhulgas varjupaika taotlevatele lastele ja perest eraldatud lastele vabadusekaotusliku karistuse määramise põhjuseks või aluseks ei tohiks olla üksnes antud riigis elamise õiguse puudumine.

B. Lapsesõbralik õigusemõistmine enne kohtumenetlust

- 23.** Kriminaalvastutusele võtmise vanuse alampiir ei tohiks olla liiga madal ja see peaks olema seadusega kindlaks määratud.
- 24.** Alati tuleks julgustada kohtumenetluse alternatiivide (lepitamine, kohtuväline menetlemine ja alternatiivne vaidluste lahendamine) kasutamist, kui nende abil on lapse parimaid huve võimalik kõige paremini teenida. Alternatiivide kasutamine ei tohiks olla lapsele õiguskaitse kättesaadavuse takistuseks.
- 25.** Lapsi tuleks põhjalikult teavitada kohtu poole pöördumise või kohtuväliste alternatiivide kasutamise võimalusest. Seejuures tuleks selgitada kummagi variandi võimalikke tagajärgi. Lastel peab olema võimalus piisavale õiguslasele ja muule teabele tuginedes teha valik, kas kasutada kohtumenetlust või selle alternatiive, kui need on olemas. Lastele tuleks anda võimalus saada õiguslase nõustamist ja muud abi kavandavate alternatiivide sobivuse ja vajalikkuse kindlakstegemisel. Selle otsuse langetamisel tuleks arvesse võtta lapse seisukohti.

26. Kohtumenetluse alternatiivid peaksid pakkuma samaväärseid õiguslikke tagatiseid. Nii kohtuväliste kui ka kohtumenetluste korral tuleks samaväärselt tagada käesolevates suunistes ja kõigis muudes laste õigusi käsitlevates asjakohastes õigusaktides sätestatud laste õigused.

C. Lapsed ja politsei

27. Politsei peaks austama kõigi laste isikuõigusi ja väärikust ning võtma arvesse nende haavatavust, s.t arvestama laste vanust ja küpsust ning füüsilise või vaimse puudega või suhtlemisraskustega laste võimalikke erivajadusi.

28. Kui politsei peab lapse kinni, tuleks lapse vanusele ja arusaamisvõimele vastaval viisil ja sobivaid väljendeid kasutades selgitada kinnipidamise põhjust. Lapsele tuleks anda võimalus kasutada advokaadi abi ja võtta ühendust vanematega või isikuga, keda ta usaldab.

29. Vanema(te)le tuleks teatada lapse viibimisest politseijaoskonnas, esitada lapse kinnipidamise põhjuse üksikasjad ja paluda jaoskonda tulla, välja arvatud erandlikel asjaoludel.

30. Vahi alla võetud last ei tohiks kuritegeliku käitumise suhtes küsitleda ega paluda või käskida selle kohta seletust kirjutada, kui juures ei viibi advokaati, lapse vanemat või – kui vanem ei ole kättesaadav – muud isikut, keda laps usaldab. Vanema või nimetatud isiku juuresviibimise võib välistada, kui teda kahtlustatakse kuritegelikus käitumises või kui ta käitub viisil, mis on võrdväärne õigusemõistmise takistamisega.

31. Politsei peaks tagama, et võimaluse korral ei hoitaks vahi all olevat last kinni koos täiskasvanutega.

32. Ametiasutused peaksid tagama, et politsei vahi all olevaid lapsi hoitaks ohututes ja nende vajadustele vastavates tingimustes.

33. Liikmesriikides, kus see kuulub prokuröride pädevusse, peaksid prokurörid tagama, et kogu uurimine lähtuks lapsesõbralikust käsitusviisist.

D. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse ajal

1. Kohtusse pöördumise ja kohtumenetluse algatamise võimalus

34. Lastel kui õiguste kandjatel peaks olema võimalus kasutada õiguskaitsevahendeid, et tulemuslikult oma õigusi teostada või oma õiguste

rikkumisele reageerida. Riigi õigus peaks vajaduse korral hõlbustama kohtusse pöördumist laste puhul, kes mõistavad piisavalt oma õigusi ja õiguskaitsevahendite kasutamist nende kaitseks, kui laps on eelnevalt saanud asjakohast õigusnõu.

35. Kõrvaldada tuleks mis tahes kohtusse pöördumise takistused, nagu menetluse kulukus või õigusnõustaja puudumine.

36. Teatavate lastevastaste kuritegude või tsiviil- ja perekonnaõiguse teatavate aspektide puhul tuleks kohtusse pöördumise võimalus vajaduse korral ette näha kindlaks ajavahemikuks pärast seda, kui laps on jõudnud täisikka. Liikmesriigid võiksid sellised aegumistähtajad üle vaadata.

2. Õiguslane nõustamine ja esindamine

37. Menetlustes, kus on või võib olla tegemist lapse ja tema vanemate või teiste asjaosaliste huvide konfliktiga, peaks lapsel olema õigus isiklikule õigusnõustajale ja enda esindamisele.

38. Lastel peaks olema võimalus kasutada tasuta õigusabi täiskasvanutega võrreldes samadel või soodsamatel tingimustel.

39. Lapsi esindavad advokaadid peaksid olema saanud koolitust laste õiguste ja nendega seotud küsimuste vallas, olema neist teadlikud, saama järjepidevat süvakoolitust ning suutma lastega nende arusaamisvõimele vastavalt suhelda.

40. Lapsi tuleks käsitada täieõiguslike klientidena, kellel on oma õigused, ja lapsi esindavad advokaadid peaksid esitama lapse seisukohti.

41. Advokaat peaks andma lapsele kogu vajaliku teabe ning selgitama lapse seisukohtade ja/või arvamuse võimalikke tagajärgi.

42. Vanemate ja lapse huvide konflikti korral peaks pädev ametiasutus määrama kohtumenetluseks eestkostja või muu sõltumatu isiku, kes esindab lapse seisukohti ja huve.

43. Lastele tuleks tagada asjakohane esindatus ja õigus olla esindatud sõltumatult vanematest, eriti menetlustes, kus oletatav õigusrikkuja on vanem, pereliige või hooldaja.

3. Õigus olla ära kuulatud ja väljendada oma seisukohti

44. Kohtunik peaks austama lapse õigust olla ära kuulatud kõigis last mõjutavates küsimustes või vähemalt olla ära kuulatud juhul, kui leitakse, et laps mõistab kõne all olevaid küsimusi piisavalt. Sel eesmärgil kasutatavad vahendid tuleks kohandada lapse arusaamis- ja suhtlemisvõimele ning nende puhul tuleks arvesse võtta juhtumi asjaolusid. Lapselt tuleks küsida, mil viisil ta soovib olla ära kuulatud.
45. Lapse seisukohti ja arvamust tuleks nõuetekohaselt arvesse võtta, pidades silmas ka tema vanust ja küpsust.
46. Õigus olla ära kuulatud on lapse õigus, mitte lapse kohustus.
47. Lapse ärakuulamist ei tohiks välistada üksnes tema vanuse põhjal. Kui laps soovib teda mõjutavas juhtumis ärakuulamist, ei tohiks kohtunik sellest keelduda, vaid ta peaks kuulama lapse seisukohti ja arvamust küsimuste kohta, mis last kõnealusel juhul mõjutavad, välja arvatud juhul, kui see oleks lapse parimate huvide vastu.
48. Lapsele tuleks anda kogu vajalik teave selle kohta, kuidas kasutada tulemuslikult õigust olla ära kuulatud. Siiski tuleks lapsele selgitada, et tema õigus olla ära kuulatud ja soovida, et tema seisukohti arvesse võetaks, ei pruugi mõjutada lõplikku otsust.
49. Last mõjutavaid kohtuotsuseid ja -lahendeid, eriti neid otsuseid, mille puhul ei ole lähtutud lapse seisukohtadest ja arvamusest, tuleks nõuetekohaselt põhjendada ning lapsele arusaadavalt selgitada.

4. Põhjendamatute viivituste vältimine

50. Kõigis lastega seotud menetlustes tuleks lähtuda edasilükkamatuse põhimõttest, et kiiresti reageerida ja kaitsta lapse parimaid huve, järgides samal ajal õigusriigi põhimõtteid.
51. Perekonnaõigusega seotud juhtumite korral (näiteks põlvnemise, hooldusõiguse ja lapseröövi küsimustes) peaksid kohtud näitama üles erakorralist hoolt, et vältida kahjulikku mõju peresuhetele.
52. Vajaduse korral peaksid õigusasutused kaaluma võimalust teha ajutine või esialgne otsus, mida teatava aja vältel jälgitakse ja mis hiljem üle vaadatakse.

53. Õigusasutustel peaks õigusaktide alusel olema võimalus teha viivitamata täitmisele pööratavaid otsuseid, kui see on lapse parimates huvides.

5. Menetluse korraldus, lapsesõbralik keskkond ja lapsesõbralik keelekasutus

54. Kõigis menetlustes tuleb arvesse võtta laste vanust, erivajadusi, küpsust, arusaamisvõimet ja võimalikke suhtlemisraskusi. Lastega seotud juhtumeid tuleks käsitleda lapsega arvestavas keskkonnas, mis ei ole tema jaoks heidutav.
55. Enne menetluse algust tuleks lapsele tutvustada kohtumaja või muud hoonet ning asjaomaseid ametnikke ja nende rolli.
56. Keelekasutus peaks vastama lapse vanusele ja arusaamisvõimele.
57. Laste ärakuulamise või küsitlemise kohtuvälise või kohtumenetluse või muu meetme raames peaksid kohtunikud ja teised spetsialistid suhtlema nendega lugupidavalt ja osavõtlikult.
58. Vanematel või vajaduse korral mõnel muul lapse valitud täiskasvanul tuleks lubada last saata, välja arvatud juhul, kui selle isiku suhtes on tehtud vastupidine põhjendatud otsus.
59. Küsitlemisel tuleks kasutada selliseid meetodeid nagu video- või helisalvestus või kohtueelne ärakuulamine kinnisel istungil ning vastavaid materjale tuleks käsitada vastuvõetavate tõenditena.
60. Lapsi tuleks võimalikult suures ulatuses kaitsta piltide ja teabe eest, mis võiksid kahjustada nende heaolu. Lapsele potentsiaalselt kahjulike piltide või teabe avaldamise üle otsustamisel peaks kohtunik küsima nõu teistelt spetsialistidelt, näiteks psühholoogidelt ja sotsiaaltöötajatelt.
61. Kohtuistungid, kus osalevad lapsed, tuleks kohandada nende tempole ja tähelepanuvõimele: kavandada tuleks korrapäraseid vaheaegu ja istungid ei tohiks kesta liiga kaua. Et hõlbustada laste osalemist vastavalt nende kognitiivsetele võimetele ja toetada nende emotsionaalset stabiilsust, tuleks tagada, et kohtuistungil oleks võimalikult vähe katkestusi ja tähelepanu kõrvale tõmbavaid tegureid.
62. Kui see on asjakohane ja võimalik, tuleks laste jaoks luua lapsesõbralikud küsitlus- ja ooteruumid.

63. Seadusega vastuollu sattunud laste jaoks tuleks võimaluse korral luua spetsialiseeritud kohtud (või kohtukojad), menetlused ja institutsioonid. See võib hõlmata spetsialiseeritud osakondade loomist politsei, kohtuasutuse ja prokuratuuri juures.

6. Laste antud tunnistused ja ütlused

64. Laste küsitlemisega ja neilt ütluste võtmisega peaksid võimaluse korral tegelema koolitatud spetsialistid. Tuleks teha kõik selleks, et lastelt võetaks tunnistusi võimalikult soodsas keskkonnas ja sobivates tingimustes, võttes arvesse nende vanust, küpsust, arusaamisvõimet ja võimalikke suhtlemisraskusi.

65. Julgustada tuleks kannatanutest või tunnistajatest laste ütluste audiovisuaalset salvestamist, austades samas teiste isikute õigust nende ütluste sisu vaidlustada.

66. Kui last tuleb mitmel korral küsitleda, peaks kõik küsitlused eelistatavalt läbi viima üks ja sama isik, et tagada ühesugune lähenemisviis, mis on lapse parimates huvides.

67. Küsitlemiste arv peaks olema võimalikult väike ja küsitlemise kestust tuleks kohandada lapse vanusele ja tähelepanuvõimele.

68. Kui vähegi võimalik, tuleks vältida otsesest kokkupuudet, vastandamist ja suhtlemist kannatanust või tunnistajast lapse ja väidetava õigusrikkuja vahel, kui laps seda ei soovi.

69. Lastel peaks olema võimalus anda kriminaalmenetluse raames tunnistusi väidetava õigusrikkuja juuresolekuta.

70. Tunnistuste andmisel kohaldatavad leebemad eeskirjad, näiteks vande andmise või muu sarnase avalduse tegemise nõude puudumine, või muud lapsesõbralikud menetlusreeglid ei tohiks iseenesest vähendada lapse ütluse või tunnistuse väärtust.

71. Laste antud tunnistuste kehtivuse toetamiseks tuleks töötada välja ja võtta kasutusele küsitlusprotokollid, mis võtavad arvesse lapse arengu eri etappe. Usaldusväarsuse suurendamiseks tuleks neis vältida suunavaid küsimusi.

72. Pidades silmas lapse parimaid huve ja heaolu, peaks kohtunikul olema võimalik lubada lapsel jätta tunnistused andmata.

73. Lapse antud ütlusi ja tunnistusi ei tohiks pidada kehtetuks või ebausaldusväärseks ainuüksi lapse vanuse tõttu.

74. Tuleks uurida võimalust võtta kannatanutest ja tunnistajatest lastelt ütlusi spetsiaalselt loodud lapsesõbralikes ruumides ja lapsesõbralikus keskkonnas.

E. Lapsesõbralik õigusemõistmine pärast kohtumenetlust

75. Lapse advokaat, eestkostja kohtumenetluses või seaduslik esindaja peab otsust lapsele selgitama lapse arusaamisvõimele kohandatud viisil ja andma vajalikku teavet võimalike edasiste meetmete, näiteks edasikaebamise või sõltumatu kaebuste esitamise mehhanismi kasutamise kohta.

76. Riigi ametiasutused peaksid võtma kõik vajalikud meetmed, et hõlbustada lapsi otseselt või kaudselt mõjutavate kohtuotsuste ja lahendite viivitamatut täitmist.

77. Kui otsust ei täideta, tuleks last vajaduse korral tema advokaadi, kohtumenetluseks määratud eestkostja või seadusliku esindaja kaudu teavitada võimalikest õiguskaitsevahenditest, mida saab kasutada kohtuväliste mehhanismide raames või kohtu korras.

78. Perekonnaõigusega seotud juhtumite korral peaks lapsi mõjutavate kohtuotsuste sundtäitmine olema viimane abinõu.

79. Pärast seda, kui erakordselt pingelise menetluse järel on tehtud kohtuotsus, peaksid spetsialiseeritud asutused pakkuma lastele ja nende peredele nõustamist ja tuge, ideaalvariandis tasuta.

80. Hooletussejätmise, vägivalda, kuritarvitamise või muude kuritegude ohvritele tuleks pakkuda spetsiaalseid tervishoiuteenuseid ning asjakohaseid sotsiaalseid ja raviprogramme või meetmeid ning lapsi ja nende hooldajaid tuleks kiiresti ja asjakohaselt teavitada selliste teenuste kasutamise võimalustest.

81. Lapse advokaadil, eestkostjal või seaduslikul esindajal peaks olema volitus võtta kõik vajalikud meetmed, et nõuda kahjutasu kriminaalmenetluses, kus laps on kannatanu, või pärast sellise kriminaalmenetluse

lõppu. Vajaduse korral võiks riik kanda kulud ja nõuda need õigusrikkujalt sisse.

- 82.** Seadusega vastuollu sattunud lapse suhtes kohaldatavate meetmete ja sanktsioonide näol peaks alati olema tegemist konstruktiivse ja individualiseeritud reaktsiooniga toimepandud teole, mille puhul võetakse arvesse proportsionaalsuse põhimõtet, lapse vanust, füüsilist ja vaimset heaolu, arengut ning juhtumi asjaolusid. Tagada tuleks õigus haridusele, kutseõppele, tööhõivele, rehabiliteerimisele ja ühiskonda naasmisele.
- 83.** Et aidata kaasa ühiskonda naasmisele, tuleks riigi õigusaktidega välistada lapsi käsitlevate karistusregistri andmete kättesaadavus väljaspool kohtusüsteemi lapse täisikka jõudmisel. Sellise teabe avalikustamist võib erandkorras lubada raskete õigusrikkumiste korral, muu hulgas avaliku julgeolekuga seotud põhjustel või juhul, kui tegemist on lastega seotud tööga.

V. Muude lapsesõbralike meetmete edendamine

Liikmesriike kutsutakse üles:

- a.** edendada lapsesõbraliku õigusemõistmise kõigi tahkude, sealhulgas lapsi arvestavate küsitlusmeetodite uurimist ning nende meetodite kohta teabe levitamist ja koolituse pakkumist;
- b.** vahetama teiste riikidega kogemusi ja edendada koostööd lapsesõbraliku õigusemõistmise valdkonnas;
- c.** edendada asjakohaste õigusaktide lapsesõbralike versioonide avaldamist ja võimalikult laialdast levitamist;
- d.** looma, säilitama ja vajaduse korral tugevdama laste õiguste teabebüroosid, mis võivad olla seotud advokatuuriga, hoolekandeadastustega, (laste)ombudsmaniga, vabaihendustega jms;
- e.** parandama laste võimalusi pöörduda kohtusse ja kasutada kaebuste esitamise mehhanisme ning tunnustama ja lihtsustama vabaihenduste ja teiste sõltumatute asutuste või institutsioonide (nagu lasteombudsman) rolli nende võimaluste ja mehhanismide kasutamise toetamisel nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil;
- f.** kaaluma võimalust luua lastele spetsialiseerunud kohtunike ja advokaatide süsteem ning arendama kohtuid, kus saab laste ja

nende perede toetuseks võtta nii õiguslikke kui ka sotsiaalseid meetmeid;

- g.** arendama inimõiguste ja laste õiguste kaitse rahvusvahelisi ja Euroopa mehhanisme ning hõlbustama nende kasutamist nii laste kui ka nende nimel tegutsevate teiste isikute poolt õigusemõistmise ja õiguste kaitsmise eesmärgil juhul, kui riigisisised õiguskaitsevahendid puuduvad või on ammendatud;
- h.** muutma inimõigused, sealhulgas laste õigused, koolide õppekava ja lastega töötavate spetsialistide hariduse kohustuslikuks osaks;
- i.** arendama ja toetama süsteeme, mille eesmärk on suurendada vanemate teadlikkust laste õigustest;
- j.** looma kannatanutest ja tunnistajatest laste jaoks lapsesõbralikud, mitut asutust hõlmavad ja valdkonnaülelised keskused, kus lapsi saab küsitleda ning kus on võimalik kohtuekspertiisi eesmärgil viia läbi laste arstlikke läbivaatusi, nende seisundit põhjalikult hinnata ja pakkuda neile asjakohaste spetsialistide kõiki vajalikke raviteenuseid;
- k.** looma spetsialiseeritud ja kättesaadavad tasuta tugi- ja teabeteenused, nagu internetis konsulteerimine, abitelefoniid ja kohalikud ühiskondlikud teenused;
- l.** tagama, et kõik kohtusüsteemi raames lastega töötavad spetsialistid saaksid laste õiguste asjakohaseks tagamiseks ja rakendamiseks vajalikku tuge ja koolitust ning praktilisi juhiseid, eelkõige seoses laste parimate huvide hindamisega kõikvõimalikes menetlustes, mis lapsi otseselt või kaudselt mõjutavad.

VI. Järelevalve ja hindamine

Samuti kutsutakse liikmesriike üles:

- a.** oma õigusakte, poliitikat ja tavasid üle vaatama, et tagada käesolevate suuniste rakendamiseks vajalike reformide elluviimine;
- b.** kiiresti ratifitseerima (kui seda pole veel tehtud) asjakohased Euroopa Nõukogu konventsioonid laste õiguste kohta;
- c.** korrapäraselt kontrollima ja hindama lapsesõbraliku õigusemõistmisega seoses kasutatavaid töömeetodeid;

Teine osa

Seletuskiri

Üldised märkused

Miks on vaja uut instrumenti?

1. Euroopa Nõukogu jaoks on laste õiguste kaitsmise ja lapsesõbraliku õigusemõistmise edendamine üks esmatähtsaid eesmärke. Laste kaitsmise küsimust käsitleti tegevuskavas, mis võeti vastu Euroopa Nõukogu liikmesriikide riigipeade ja valitsusjuhtide kolmandal tippkohtumisel Varssavis 2005. aastal.
2. Kuigi rahvusvahelisel, Euroopa ja riikide tasandil on võetud vastu mitmeid õigusakte, valitseb seaduste ja praktika vahel endiselt lõhe ning valitsused ja lastega töötavad spetsialistid soovivad suuniseid, et tagada õigusaktides sisalduvate normide tulemuslik rakendamine. Tuntud kohtuasjades V. ja T. ning Ühendkuningriigi vahel mõisteti 2-aastase lapse röövinud ja surnuks peksnud kahe 10-aastase poisi üle kohut nii, nagu oleksid nad täiskasvanud, ja kohtumenetlust kajastati laialdaselt ajakirjanduses. Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi „inimõiguste kohus”) leidis hiljem, et kohtumenetlus oli olnud laste jaoks arusaamatu ja hirmutav, mistõttu nad ei saanud nende suhtes algatatud menetluses tulemuslikult osaleda, ning tegi kindlaks, et rikutud oli Euroopa inimõiguste konventsiooni (edaspidi „EIÖK”) artiklit 6, mis näeb ette õiguse õiglasele kohtulikule arutamisele. Kohtuasjas Sahin vs. Saksamaa tuvastas kohus olulise rikkumisena asjaolu, et lapse enda seisukohti ei kuulatud ära, ning märkis, et riigisisene kohus peab lapsega vahetu kontakti tagamiseks astuma märgatavaid samme ja et ainult nii saab kindlaks teha lapse parimad huvid.

3. Sellised juhtumid oleks võinud aset leida pea igas Euroopa Nõukogu liikmesriigis. Need osutavad vajadusele parandada õiguskaitse kättesaadavust ja laste kohtlemist kohtuvälistes ja kohtumenetlustes ning suurendada sellistes menetlustes lastega töötavate spetsialistide teadmisi ja teadlikkust ning pakkuda neile asjakohast koolitust, et tagada laste parimad huvid ja hea õigusemõistmine.

Taust

4. Need suunised on Euroopa Nõukogu otsene vastus resolutsioonile nr 2 lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, mis võeti vastu Euroopa justiitsministrite 28. kohtumisel (Lanzarotel 25. ja 26. oktoobril 2007) ja milles sooviti, et liikmesriikidele pakutaks selles valdkonnas konkreetseid juhiseid. Seetõttu tegi ministrite komitee neljale Euroopa Nõukogu organile ülesandeks koostada suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta (edaspidi „suunised”) ja pakkuda neis välja lahendusi, et aidata liikmesriikidel luua laste erivajadustele vastavaid kohtusüsteeme eesmärgiga tagada õiguskaitse tegelik kättesaadavus lastele ja laste asjakohane kohtlemine õigusemõistmisel kõikides valdkondades, nii tsiviil-, haldus- kui ka kriminaalõiguses.

Töömeetod

5. Seda üldeesmärki silmas pidades võttis Euroopa Nõukogu aluseks uuendusliku tervikliku lähenemisviisi ning tõi ühe laua taha kokku oma kolm peamist valitsustevahelist komiteed, kes tegelevad tsiviil- ja haldusõigusega (Euroopa õiguskooostöö komitee), kriminaalõigusega (Euroopa kriminaalasjade komitee) ja üldiste inimõigustega (inimõiguste juhtkomitee), ning kohtute efektiivsust hindava komisjoni. Suuniste koostamine oli tihedalt seotud programmiga „Euroopa laste jaoks ja koos lastega”, mille kohaselt lapsesõbralik õigusemõistmine on Euroopa Nõukogu lapse õiguste strateegia 2009–2011 üks peamisi tugisambaid.
6. Euroopa Nõukogu alustas seda tööd 2008. aastal nelja eksperdiaruande koostamisega, milles anti hinnang riigi tasandil eksisteerivatele probleemidele ja takistustele, millega lapsed kohtusüsteemi kõigis

osades õiguskaitse kättesaadavusega seoses kokku puutuvad. Aruandeid esitleti ja arutati Euroopa Nõukogu kõrgetasemelistel kohtumistel, mille korraldasid ministrite komitee eesistuja Rootsi („Euroopa laste jaoks ja koos lastega: strateegia aastateks 2009–2011”, Stockholm, 8.–10. september 2008) ja ministrite komitee eesistuja Hispaania („Laste kaitse Euroopa kohtusüsteemides”, Toledo, 12. ja 13. märts 2009). Aruannetes tehtud tähelepanekud ja kohtumiste järeldused sillutasid teed suuniste koostamisele ja andsid väärtuslikku materjali lapsesõbraliku õigusemõistmise eksperdirühmale, mis moodustati suuniste koostamiseks (2009–2010).

Suuniste väljatöötamine

7. Eksperdirühm koosnes 17 sõltumatust spetsialistist, kelle Euroopa Nõukogu valis välja koostöös Euroopa õiguskooostöö komitee, Euroopa kriminaalasjade komitee ja inimõiguste juhtkomiteega, lähtudes nende teadmistest ja kogemustest laste õiguste vallas ning tagades erialade (tsiviil- ja haldusõigus, kriminaalõigus ja inimõigused) tasakaalu ning geograafilise ja soolise tasakaalu. Rühma tööd juhtis Euroopa õiguskooostöö komitee esimees Seamus Carroll Iirimaaalt, tema asetäitja oli Euroopa kriminaalasjade komitee nimetatud Ksenija Turković Horvaatiast ja rühma teadusekspert oli laste õiguste spetsialist Ankie Vandekerckhove Belgiast.
8. Eksperdirühma koosseis oli valdkonnaülene: sinna kuulusid kohtunikud, advokaadid, prokurörid, teadlased, psühholoogid, politseinikud, sotsiaaltöötajad ja liikmesriikide valitsuste esindajad. Töösse andsid oma panuse ka mitmesugused vaatlejad, sealhulgas juhtivate rahvusvaheliste valitsustevaheliste ja valitsusväliste organisatsioonide esindajad.
9. Euroopa õiguskooostöö komitee vaatas suuniste kavandi ja seletuskirja läbi ja kinnitas need oma 85. täiskogu istungil, mis toimus 11.–14. oktoobril 2010; seejärel edastati suuniste kavand ja seletuskiri ministrite komiteele, kes need 17. novembril 2010 vastu võttis. Enne seda tutvusid tekstiga Euroopa kriminaalasjade komitee ja inimõiguste juhtkomitee ning toetasid seda oma täiskogu istungitel (vastavalt 7.–10. juuni 2010 ja 15.–18. juuni 2010).

Sidusrühmadega konsulteerimine

10. Suuniste väljatöötamise protsessi vältel oli tagatud eri sidusrühmadega konsulteerimine: 2009. aasta oktoobrist kuni 2010. aasta maini toimus pidev avalik arutelu teksti järjestikuste kavandite üle. 7. detsembril 2009 toimus Strasbourgis kuulamine, millel osalesid juhtivad laste õigustele spetsialiseerunud vabaihendused ja muud sidusrühmad. Suuniste neljas kavand esitati märkuste esitamiseks liikmesriikidele ja teabekeskustele, aga ka mitmele sise- ja välispartnerile 2010. aasta jaanuarist maini. Ekspertide rühm kaalus märkusi teksti lõplikul viimistlemisel, tagades nii suuniste vastuvõtmise protsessi kaasavuse ja läbipaistvuse.

Laste ja noortega konsulteerimine

11. Pidades silmas eksperdirühmale antud lähteülesannet, korraldas Euroopa Nõukogu 2010. aastal õigusemõistmise teemal vahetu konsulteerimise ka laste ja noortega. Konsulteerimisele aitasid kaasa ligikaudu 30 partnerit kogu Euroopast, kes koostasid küsimustiku, tõlkisid selle 11 keelde, levitasid seda ja organiseerisid arutelurühmi. Laste õiguste ekspert Iirimaalt Dr Ursula Kilkelly analüüsis 25 riigist saadud 3721 vastust, mida lapsesõbraliku õigusemõistmise eksperdirühm suuniste viimistlemisel arvesse võttis. Peamisteks teemadeks olid perekond, usald(amat)us ametiasutuste suhtes, lugupidamise vajadus ning laste ja noorte soov olla ära kuulatud.¹

12. See konsulteerimine oli Euroopa Nõukogu esimene katse kaasata lapsed ja noored vahetult õigusakti koostamisse ning seda kasutatakse samasuguse tegevuse puhul edaspidigi, et tagada laste ja noorte sisuline osalemine Euroopa Nõukogu normide kehtestamisel. Konsulteerimine toimus Soome Vabariigi valitsuse heldel rahalisel toel.

13. Väljatöötamise käigus tehti arvukalt muudatusi, et suunised vastaksid laste vajadustele ja oleksid kooskõlas sellega, mida lapsed kohtusüsteemi kohta rääkisid. Kokkuvõttes võib öelda, et tehti suuri jõupingutusi, et laste ja noorte seisukohad kajastuksid suuniste üksikasjalikkuses, reguleerimisalas ja sõnastuses.

1. Aruande leiate veebisaidilt aadressil www.coe.int/childjustice.

14. Eelkõige kasutati laste seisukohti selleks, et

- toetada seda, millises ulatuses ja mil viisil suunised tunnustavad laste õigust olla ära kuulatud, saada teavet oma õiguste kohta, olla isiklikult esindatud ja tulemuslikult osaleda nende kohta tehtavate otsuste langetamisel. Suuniste kõigi vastavate osade sõnastust muudeti neis küsimustes rangemaks. Näiteks on suunistega nüüd ette nähtud, et kohtunikud austaksid kõigi laste õigust olla ära kuulatud kõigis neid puudutavates küsimustes ja et kasutatavad vahendid kohandataks lapse arusaamis- ja suhtlemisvõimele ning nende puhul võetaks arvesse juhtumi asjaolusid;
- suunistes oleks piisava selgusega ette nähtud nõue, et lapsed peavad mõistma nende seisukohtadele omistatud kaalu ja saama selle kohta tagasisidet;
- tugevdada suuniste nõuet, et lapsi tuleb toetada kohtusüsteemiga kokkupuutumise eel, ajal ja järel. Erilist tähelepanu pöörati rollile, mida täidavad vanemad ja isikud, keda lapsed usaldavad (näiteks suuniste osa „Lapsed ja politsei”);
- toetada nõuet, et lastel peab olema ühemõtteline õigus kasutada sõltumatuid ja tõhusaid kaebuste esitamise mehhanisme kohtusüsteemi kõigi osade puhul ning et kõik asjatundjad peavad olema spetsialiseerunud ja kõik kohtusüsteemis lastega tegelevad spetsialistid peavad saama asjakohast koolitust. See peeti hädavajalikuks, et vähendada usaldamatust ametiasutuste suhtes, mida lapsed konsulteerimise käigus väljendasid;
- tugevdada konfidentsiaalsuse nõuet spetsialistide suhetes lastega;
- edendada vajaduse korral lapsi käsitleva kohtusüsteemi toimimisega ning õigusaktide, poliitika ja tavade väljatöötamise ja muutmiseiga seotud küsimustes lastega konsulteerimist ja koostööd.

Ülesehitus ja sisu

15. Suunised ei ole siduvad. Neis kasutatakse sageli tingimuslikke sõnu „peaks” või „tuleks”, ehkki vastavad põhimõtted tulenevad siduvast õigusaktist (kas mõnest Euroopa Nõukogu dokumendist või muust rahvusvahelisest õigusaktist), kuid suuniste tingimuslikkust ei peaks käsitama nii, nagu vähendaks see asjaomase siduva õigusakti õiguslikke tagajärgi.

- 16.** Suuniste aluseks on kehtivad rahvusvahelised, Euroopa ja riikide normid. Nende läbivaks jooneks on lapse parimad huvid, sest neis võetakse arvesse EIÕKs, inimõiguste kohtu asjakohastes lahendites ja ÜRO lapse õiguste konventsioonis sätestatud aluspõhimõtteid. Suunised edendavad ja kaitsevad muu hulgas laste õigust teabele, esindatusele ja osalemisele kohtuvälistes ja kohtumenetlustes ning annavad lapsele õigusemõistmisel rolli ja sõnaõiguse menetluste kõigis etappides. Praktilise vahendina sisaldavad suunised ka häid tavasid ja neis pakutakse välja praktilisi lahendusi õiguslike vastuolude ja lünkade kõrvaldamiseks. Näiteks käsitletakse konkreetseid viise, kuidas last ära kuulata (sealhulgas kohtus). Suunistes ei deklareerita üksnes põhimõtteid, vaid nende väljatöötamisel seati eesmärgiks koostada praktiline juhend rahvusvaheliselt kokku lepitud ja siduvate normide rakendamiseks ja edendamiseks.
- 17.** Lapsesõbraliku õigusemõistmise eksperdirühmale antud lähteülesande kohaselt on suuniste ülesehituse aluseks mitmesugused põhimõtted, mida tuleb kohaldada menetluste eel, ajal ja järel.
- 18.** Nende Euroopa Nõukogu liikmesriikide tähelepanu, kes kaaluvad õigusaktide väljatöötamist, mis käsitlevad lapsi kohtuvälistes ja kohtumenetlustes, juhitakse suuniste asjakohastele põhimõtetele, normidele ja headele tavadele.²

2. Teavet Euroopa Nõukogu töö kohta, mis on seotud lapsesõbraliku õigusemõistmisega, leiate veebisaidilt aadressil www.coe.int/childjustice.

Sissejuhatus

- 19.** Viimastel aastakümnetel on paljud avaliku ja erasektori organisatsioonid, ombudsmanid, poliitikakujundajad ja teised isikud püüdnud tagada, et lapsed³ oleksid oma õigustest teadlikud ja et nende õigusi igapäevaelus tugevdataks. Hiljuti möödus EIÕK vastuvõtmisest 60 aastat ja ÜRO lapse õiguste konventsiooni vastuvõtmisest 20 aastat, kuid tegelikkuses ilmneb riiklikul, piirkondlikul ja rahvusvahelisel tasandil endiselt liigagi sageli laste õiguste rikkumist.
- 20.** Lapsed võivad kohtuvälise või kohtumenetlusega kokku puutuda mitmel moel: kui nende vanemad lahutavad või vaidlevad laste hooldusõiguse pärast, kui nad panevad toime õigusrikkumisi, on kuritegude tunnistaja või ohver, taotlevad varjupaika jne. Lapsed on õiguste kandjad ning seetõttu on vaja muuta menetlused lapsesõbralikumaks, et lapsi parimal võimalikul viisil toetada, kui neil tekib vajadus algatada oma õiguste kaitseks kohtuväline või kohtumenetlus.⁴
- 21.** Kohtusse pöördumisel põrkavad lapsed kokku paljude õiguslike, sotsiaalsete, kultuuriliste ja majanduslike takistustega, millest kõige olulisem on ilmselt teovõime puudumine. Väga sageli esindavad lapsi seaduse alusel nende vanemad või eestkostjad. Ent kui seaduslik esindaja ei soovi või ei saa lapse nimel tegutseda ja kui pädev ametiasutus menetlust ei algata, ei ole lastel sageli mingit võimalust oma õigusi kaitsta või rikkumise vastu astuda. Niisuguses olukorras – ja juhul, kui pädev ametiasutus ei ole määranud eriesindajat – ei saa laps kasutada oma põhiõigust pöörduda kohtusse, kuigi EIÕK sisaldab mitut olulist sellekohast põhimõtet (vt artikkel 6, mis näeb muu hulgas ette õiguse õiglasele kohtulikule arutamisele). Ehkki konventsioon hõlmab inimõigusi, mis peavad olema tagatud „igapähele”, on kohtusse pöördumine

3. Kuni 18-aastased isikud.

4. U. Kilkelly, „Youth courts and children's rights: the Irish experience”, ajakirjas Youth Justice, lk 41: „Lapse õiguste konventsioon, mis võeti vastu 1989. aastal, tugevdas seda kaitset, sätestades mitu nõuetekohase kohtumõistmise nõuet, millega tunnustati lapse õigust õiglasele kohtulikule arutamisele, kuid lisaks sellele tunnustati vajadust kohandada kohtumenetlust laste vajadustele ja õigustele.”

laste jaoks erakordselt keeruline. Hoolimata sellest, et inimõiguste kohus on teinud mõningaid otsuseid laste õiguste kohta, on lastel vaid harva võimalik riigisisese või rahvusvahelise kohtu poole pöörduda ning endiselt on sageli täiskasvanud need, kes menetlusi laste nimel algatavad.⁵ Seetõttu tuleb lapsesõbraliku õigusemõistmise suunistes käsitleda õiguskaitse kättesaadavust laste jaoks.⁶

22. Lapsesõbraliku õigusemõistmise suuniste eesmärk on käsitleda laste seisundit ja positsiooni ning nende kohtlemist kohtuvälistes ja kohtumenetlustes. Enne kohtusse pöördumist võib olla lapse parimates huvides kasutada vaidluste lahendamise alternatiivseid võimalusi, näiteks lepitamist. Suunised hõlmavad nii kohtuväliseid kui ka kohtumenetlusi.
23. Suuniste eesmärk on ärgitada arutelu laste õiguste üle praktikas ning innustada liikmesriike võtma lisameetmeid, et tagada laste õiguste tegelik rakendamine ja olemasolevate lünkade täitmine. Suuniste eesmärk ei ole mõjutada materiaalõigusega seotud küsimusi ega laste konkreetseid õigusi; ka ei ole suunised õiguslikult siduvad. Suurem osa suunistest eeldab vaid muutust laste seisukohtade ja vajaduste käsitlemise viisis.
24. Lisaks seati suuniste väljatöötamisel eesmärgiks anda liikmesriikidele praktiline vahend, mis aitab neil kohandada oma kohtuväliseid ja kohtusüsteeme laste erivajadustele kriminaal-, haldus- ja tsiviilkohtumenetluses sõltumata laste seisundist ja suutlikkusest. Suuniseid tuleks kasutada väga konkreetsetes õigusvaldkondades, näiteks noorte kaitset käsitlevates õigusaktides, mis on vastu võetud mitmes liikmesriigis.
25. Seega on suuniste eesmärk hõlbustada ÜRO lapse õiguste konventsiooni juhtpõhimõtete rakendamist. Samuti tuleb kõiki põhimõtteid, mis on sätestatud EIÖKs ja mida inimõiguste kohus on kinnitanud, võrdväärselt kohaldada nii laste kui ka täiskasvanute suhtes.

26. Kuna lõhe nende sätete ja laste tegelike õiguste vahel on märkimisväärne, viidatakse seletuskirjas sageli nii faktipõhiste kui ka õiguslikele headele tavadele liikmesriikide praktikas ja kohtulahendites. Neid võib kasutada kasuliku teabe ja inspiratsiooniallikana.

5. F. Tulkens, *International justice for children*, monograafia nr 3, Euroopa Nõukogu kirjastus, 2009, lk 17–33.

6. Seda enam, et lapsesõbraliku õigusemõistmise eksperdirühma lähteülesanne hõlmas selles valdkonnas esinevate lünkade kindlakstegemist.

Seletuskiri

Preambul

27. Peamised inimõigustega tegelevad rahvusvahelised organisatsioonid, nagu ÜRO ja Euroopa Nõukogu, on juba välja töötanud olulisi norme ja suuniseid laste õiguste kohta. Neid käsitletakse suuniste vastavates osades. Preambulis on loetletud normid, mis on kõnealuses valdkonnas eriti asjakohased, kuid see ei takista liikmesriike kehtestamast või kohaldamast rangemaid norme või soodsamaid meetmeid. Samuti kutsutakse preambulis liikmesriike üles kiiresti ratifitseerima asjakohased Euroopa Nõukogu konventsioonid laste õiguste kohta. See on praktiline üleskutse, sest suur hulk liikmesriike ei ole veel mitut konventsiooni ratifitseerinud.⁷

I. Reguleerimisala ja eesmärk

28. Suuniste reguleerimisala ja eesmärki käsitletakse punktides 1–3. Nagu juba märgitud, kohaldatakse suuniseid kriminaal-, tsiviil- ja haldusõiguse valdkonnas ning nende eesmärk on tagada, et kõigis vastavates menetlustes oleksid kõik laste õigused täielikult tagatud, ent samas asjakohaselt tasakaalustatud teiste asjaosaliste õigustega.

II. Mõisted

29. Mõiste „laps” määratlus on sõnastatud kooskõlas ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikliga 1 ja lapse õiguste Euroopa konventsiooni (ETS nr 160) artikli 1 lõikega 1. EIÕK näeb ette õigused igähele ega välista alla 18-aastaseid isikuid. Võib esineda juhtumeid, kus alla 18-aastast isikut ei peeta lapseks, näiteks emantsipatsiooni korral, mis on reguleeritud mitmes liikmesriigis.

---

7. ENPA dokument (AS/Jur (2009)40) „The specificity and added value of the *acquis* of the Council of Europe treaty law”, Euroopa Nõukogu lepingutest tuleneva õigustiku eripära ja lisaväärtuse kohta.

- 30.** Mõiste „vanem” määratlus alapunktis b hõlmab kõiki vanemlikku vastutust kandvaid isikuid, kes ei pruugi alati olla bioloogilised vanemad, vaid ka teised vanemliku vastutusega isikud, nagu eestkostjad või määratud seaduslikud esindajad.
- 31.** Kuigi „lapsesõbralik õigusemõistmine” on määratletud alapunktis c, tuleneb suuniste tekstist, et selle mõiste kohaldamisala on kohtusüsteemist ja kohtumenetlustest laiem. See on suunatud kõigile spetsialistidele, kes lastega kohtuvälistes ja kohtumenetlustes tegelevad. Lapsesõbraliku õigusemõistmise eest kannavad vastutust ka sellised sektorid nagu politsei ning sotsiaal- ja vaimse tervise teenuste osutajad. Suunistega püütakse tagada, et kõik vastavad spetsialistid oleksid laste õigustest teadlikud ja järgiksid neid täpselt.

III. Aluspõhimõtted

A. Osalemine⁸

- 32.** Osalemise põhimõte, s.t põhimõte, mille kohaselt lastel on õigus väljendada oma arvamust ja esitada oma seisukohti kõigis neid mõjutavates küsimustes, on ÜRO lapse õiguste konventsiooni üks juhtpõhimõtteid.⁹ Kuigi see ei tähenda, et alati lähtutakse lapse arvamusest, nõutakse suunistes, et lapse arvamuse suhtutaks tõsiselt ja seda võetaks nõuetekohaselt arvesse, pidades silmas lapse vanust, küpsust ja juhtumi asjaolusid ning riigisisest menetlusõigust.

8. Lisateabe saamiseks vaadake üldist märkust nr 12 lapse õiguse kohta olla ära kuulatud (CRC/C/GC/12, 1. juuli 2009) ja joonealuseid märkusi suuniste IV osa punkti D.3 „Õigus olla ära kuulatud” kohta. Vaadake ka ministrite komitee 18. septembri 1998. aasta soovitus nr R(98)8 (laste osalemise kohta pere- ja ühiskonnaelus) punkti 4: „Osalemine on otsustava tähtsusega tegur sotsiaalse ühtekuuluvuse tagamisel ning demokraatlikus ühiskonnas mitmekultuurilise ühiskonna väärtuste ja sallivuse põhimõtete järgi elamisel.”; punkti 5: „Laste osalemine on väga vajalik selleks, et nad saaksid mõjutada omaenda elu tingimusi, sest osalemine ei tähenda vaid seotust institutsioonidega ja kaasatust otsuste tegemisse, vaid ennekõike demokraatia üldomadust, mis laieneb kõigile pere- ja ühiskonnaelu valdkondadele.” Vaadake ka Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 16. detsembri 1999. aasta otsus kohtuasjas nr 24724/94: T. vs. Ühendkuningriik, punkt 83, ja 16. detsembri 1999. aasta otsus kohtuasjas nr 24888/94 : V. vs. Ühendkuningriik, punkt 85: „[...] Artikkel 6 tervikuna annab süüdistatavale õiguse tõhusalt osaleda tema suhtes algatatud kriminaalmenetluses.”

9. ÜRO lapse õiguste konventsioon, artikkel 12.

- 33.** Väljendit „võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks”¹⁰ ei tohiks käsitada piiranguna, vaid pigem ametiasutuste kohustusena hinnata lapse suutlikkust nii palju kui võimalik. Selle asemel, et liiga kergesti eeldada, justkui laps ei oleks võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, tuleks eeldada, et lapsel tegelikult see võime on. Lapse ülesanne ei peaks olema seda tõestada. Laste õigusi käsitlevatest õigusaktidest lähtuvalt rõhutatakse III osa punktis A.2 olulist põhimõtet, et lapsed on õiguste kandjad.
- 34.** Riikidel ei soovitata kehtestada standardseid vanusepiiranguid.¹¹ Ka ÜRO suunistes lapsohvrite ja kuriteotunnistajate kohta märgitakse, et vanus ei tohiks piirata lapse õigust osaleda täiel määral õigusemõistmises.¹²
- 35.** Perekonnaõigusega seotud juhtumite korral tuleks lapsed kaasata aruteludesse enne mis tahes otsuse tegemist, mis mõjutab nende praegust ja/või tulevast heaolu. Kõik meetmed, mille eesmärk on tagada laste kaasatus kohtumenetlusesse, peaksid olema kohtuniku ülesanne: kohtunik peaks veenduma, et lapsed on tegelikult protsessi kaasatud ja puuduvad vaid siis, kui nad on ise keeldunud osalemast või kui nende küpsus ja arusaamisvõime ei võimalda neid kaasata. Ka vabatahtlikud organisatsioonid ja lasteombudsmanid peaksid tegema jõupingutusi, et tagada laste kaasamine perekonnaõigusega seotud juhtumite menetlusesse ja et lapsi ei seataks hiljem lihtsalt fakti ette.¹³

10. Sealsamas, artikli 12 lõige 1.

11. Üldine märkus nr 12 lapse õiguse kohta olla ära kuulatud, punktid 20 ja 21 (CRC/C/GC/12, 1. juuli 2009).

12. ÜRO suunised lapsohvrite ja kuriteotunnistajate kohta (ECOSOCi resolutsioon nr 2005/20, 22. juuli 2005), punkt 18.

13. Mõnes liikmesriigis karistatakse vanemaid, kes ei täida hoolduskohustust ja lapsega suhtlemise võimaldamise kohustust, kuigi tegelikult võib olla laps see, kes keeldub neid täitmast. Teistes riikides võidakse vanemaid kohtuotsuse täitmatajätmise eest karistada vabadusekaotusega, ent sellist lõpptulemust saaks vältida, kui laps kaasatakse teda puudutava otsuse tegemisse.

Ühes kohtuasjas, kus süüdistatavaks oli vähese arusaamisvõimega alaealine, leidis inimõiguste kohus, et „tegelik osalemine selles kontekstis eeldab, et süüdistatav üldjoontes mõistab menetluse olemust ja selle tähendust tema jaoks, sealhulgas võimaliku karistuse tähendust. See tähendab, et ta peaks olema võimeline mõistma kohtus räägitava põhisisu, vajaduse korral näiteks tõlgi, advokaadi, sotsiaaltöötaja või sõbra abiga. Süüdistataval peaks olema võimalik jälgida, mida räägivad süüdistuse tunnistajad, ja – kui tal on esindaja – selgitada advokaatidele omapoolset versiooni juhtunust, juhtida tähelepanu ütlustele, millega ta ei ole nõus, ning viia nad kurssi kõigi asjaoludega, mis tuleks tema kaitseks esitada”.¹⁴ Lisaks „on oluline, et lapse üle mõistaks kohut erikohus, kes suudab täiel määral arvesse võtta tema puudeid ja oma menetlust vastavalt kohandada”.¹⁵

Hooldusõigust käsitlevas kohtuasjas *Sahin vs. Saksamaa* otsustas inimõiguste kohus, et „oleks liiast nõuda, et riigisisised kohtud peavad alati ära kuulama lapse seisukoha hooldusõiguseta vanemaga suhtlemise küsimuses, kuid see küsimus sõltub iga juhtumi konkreetsetest asjaoludest ning nõuetekohaselt tuleb arvesse võtta lapse vanust ja küpsust”.¹⁶

Veel ühes hooldusõigust käsitlevas kohtuasjas (*Hokkanen vs. Soome*) otsustas inimõiguste kohus, et 12-aastane tüdruk „on piisavalt küps, et tema seisukohti arvesse võtta ja suhtlemise õigust ei tohiks seetõttu anda tema soovide vastaselt”.¹⁷

B. Lapse parimad huvid

- 36.** Kõikides lapsi käsitlevates juhtumites tuleks esikohale seada lapse parimad huvid. Olukorda tuleb hoolikalt hinnata. Suunistes soovitatakse töötada välja valdkondadevahelised meetodid laste parimate huvide hindamiseks, tunnistades, et see on keeruline ülesanne. Hinnangu andmine on veelgi keerulisem, kui need huvid tuleb tasakaalustada teiste asjassepuutuvate isikute, näiteks teiste laste, vanemate, kannatanute jne huvidega. Seda tuleks teha professionaalselt ja iga juhtumi puhul eraldi.
- 37.** Lapse parimaid huve tuleb alati käsitleda koos lapse teiste õigustega, nagu õigus olla ära kuulatud, õigus olla kaitstud vägivalla eest, õigus mitte olla vanematest lahutatud jne.¹⁸ Terviklik lähenemisviis peab olema reegel.
- 38.** On tähelepanuväärne, kui vähe – erinevalt perekonnaõigusega seotud juhtumitest – kasutatakse parimate huvide põhimõtet alaealiste üle õigusemõistmisel. Paljudes Euroopa Nõukogu liikmesriikides valitseb murettekitav suundumus kohelda noori õigusrikkujaid sarnaselt täiskasvanutega.¹⁹ On ilmselge, et tagada tuleb kõigi laste õigused, sealhulgas seadusega vastuollu sattunud laste omad. Üksnes karistamisele suunatud käsitusviis ei ole kooskõlas alaealiste üle õigusemõistmise juhtpõhimõtetega, mis on sõnastatud ÜRO lapse õiguste konventsiooni artiklis 40.²⁰ Pigem sotsiaalse ja kasvatusliku iseloomuga meetmed on selle konventsiooniga palju enam kooskõlas ning need on osutunud praktikas ka tulemuslikumaks.²¹

14. Euroopa Inimõiguste Kohtu (neljas sektsioon) 15. juuni 2004. aasta otsus kohtuasjas nr 60958/00: *S.C. vs. Ühendkuningriik*, punkt 29.

15. Sealsamas, punkt 35.

16. Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 8. juuli 2003. aasta otsus kohtuasjas nr 30943/96: *Sahin vs. Saksamaa*, punkt 73.

17. Euroopa Inimõiguste Kohtu (koda) 23. septembri 1994. aasta otsus kohtuasjas nr 19823/92: *Hokkanen vs. Soome*, punkt 61.

18. Praktilisi soovitusi leiata ÜRO pagulaste ülemvoliniku suunistest lapse parimate huvide kindlakstelemise kohta, 2008 (www.unhcr.org/refworld/docid/148480c342.html).

19. Vt T. Hammarberg (www.coe.int/t/commissioner/Viewpoints) (2009).

20. Üldine märkus nr 10 laste õiguste kohta õigusemõistmisel alaealiste üle (CRC/C/GC/10, 25. aprill 2007), punkt 71. Vaadake ka ministrite komitee soovitus nr R(87)20 sotsiaalsete reaktsioonide kohta alaealiste kuritegevusele.

21. Üldine märkus nr 10 laste õiguste kohta õigusemõistmisel alaealiste üle (CRC/C/GC/10, 25. aprill 2007).

Euroopa Inimõiguste Kohus on mitmes perekonnaõigusega seotud lahendis sedastanud, et riigisiseseid kohtud peavad lapse parimate huvide keerulist küsimust hindama põhjendatud, sõltumatu ja ajakohase psühholoogilise ekspertiisi alusel ning et kokkusaamise õiguse, elukoha ja hooldusõiguse küsimustes peaksid psühholoog ja kohus võimaluse korral kuulama ära lapse seisukoha, pidades silmas lapse küpsust ja vanust.²²

Kohtuasjas *Bronda vs. Itaalia* käsitati lapse huve teiste asjaosaliste huvide suhtes ülimuslikuna: „[...] selleks et leida õiglane tasakaal S.-i huvi vahel jääda elama oma kasuvanemate juurde ja tema bioloogilise pere huvi vahel võtta S. enda juurde elama, omistab inimõiguste kohus erilist kaalu lapse ülimuslikele huvidele, ja laps, kes on nüüd 14-aastane, on alati veendunud kinnitanud, et ta ei soovi oma kasupere juurest lahkuda. Antud juhtumist kaalub S.-i huvi tema vanavanemate huvi üles.”²³

Samuti märkis inimõiguste kohus juba mainitud kohtuasjas *Sahin vs. Saksamaa*: „Artiklist 8 tuleneb, et riiklikud ametiasutused peavad leidma õiglase tasakaalu lapse ja tema vanemate huvide vahel ning et tasakaalustamisel tuleks erilist tähtsust omistada lapse parimatele huvidele, mis sõltuvalt nende laadist ja tõsidusest võivad vanemate huvid üles kaaluda. Eelkõige ei tohi vanemal artikli 8 alusel olla õigust võtta meetmeid, mis kahjustaksid lapse tervist ja arengut.”²⁴

Lapsendamise seotud kohtuasjas *Pini jt vs. Rumeenia* otsustas inimõiguste kohus lapse keeldumise kohta olla lapsendatud välismaise pere poolt: „sellistes küsimustes võivad lapse huvid sõltuvalt nende laadist ja tõsidusest kaaluda üles vanemate huvid.”²⁵

22. Vt eelkõige Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 13. juuli 2000. aasta otsus kohtuasjas nr 25735/94: *Elsholz vs. Saksamaa*, punkt 53, ja 8. juuli 2003. aasta otsus kohtuasjas nr 31871/96 *Sommerfeld vs. Saksamaa*, punktid 67–72. Vt ka kohtunik Ressi osalist eriarvamust, millega ühinesid kohtunikud Pastor Ridurejo ja Türmen, kohtuasjas *Sommerfeld vs. Saksamaa* (sealsamas), punkt 2.

23. Euroopa Inimõiguste Kohtu (koda) 9. juuni 1998. aasta otsus kohtuasjas nr 22430/93: *Bronda vs. Itaalia*, punkt 62.

24. Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 8. juuli 2003. aasta otsus kohtuasjas nr 30943/96: *Sahin vs. Saksamaa*, punkt 66.

25. Euroopa Inimõiguste Kohtu (teine sektsioon) 22. juuni 2004. aasta otsus kohtuasjades nr 78028/01 ja 78030/01: *Pini jt vs. Rumeenia*, punkt 155.

C. Inimväärikus

39. Inimväärikuse austamine on üks põhilisi inimõigustest tulenevaid nõudeid, mis on paljude kehtivate õigusaktide alus.²⁶ Kuigi selles kontekstis on olulised lapsohvreid ja kuriteotunnistajaid käsitlevate ÜRO suuniste mitmed sätted, tuleks erilist tähelepanu pöörata suuniste sedastusele, et „iga laps on ainulaadne ja väärtuslik inimene ning seetõttu tuleb austada ja kaitsta tema inimväärikut, erivajadusi, huve ja eraelu puutumatust”.²⁷

40. Punkti C.2 tekst kordab EIÕK artikli 3 sätteid.

D. Kaitse diskrimineerimise eest

41. Ka diskrimineerimise keeld on rahvusvahelistes inimõigusi käsitlevates õigusaktides juurdunud põhimõte. Selle üheks juhtpõhimõtteks peetakse ÜRO lapse õiguste konventsiooni artiklit 2. Punkti D.1 tekstis on loetletud mitu levinud diskrimineerimise alust.

42. Rassi kohta on Euroopa Nõukogu rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon märkinud oma üldstrateegia soovitus nr 7 rassismi ja diskrimineerimisega võitlemist käsitlevate riigisiseste õigusaktide kohta: „Kuna kõik inimesed kuuluvad samasse liiki, ei tunnista rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon teooriaid, mille aluseks on eri rassid.” Rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon kasutab sellegipoolest seda mõistet oma soovitusel, tagamaks, et õigusaktidega ette nähtud kaitse laieneks isikutele, keda üldiselt ja ekslikult peetakse teise rassi kuuluvaks.

43. Mõned erakordselt haavatavate laste rühmad võivad diskrimineerimisega seoses erikaitset vajada. Suuniste tekstis on loetletud mõned neist rühmadest, kuid see loetelu ei ole ammendav, kuna välistada ei saa diskrimineerimist muudel alustel.

26. Vt näiteks kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti preambul ning ÜRO lapse õiguste konventsiooni preambul ja artikli 40 lõige 1.

27. ÜRO suunised lapsohvrite ja kuriteotunnistajate kohta (ECOSOCi resolutsioon nr 2005/20, 22. juuli 2005), III.8.a ja I.6.

44. Ka vanus ja suutlikkus on olulised tegurid, mis on seotud diskrimineerimisega laste õiguste valdkonnas. Õigused on ka väga väikestel lastel ja neil lastel, kes ei suuda oma õigusi täielikult maksma panna. Diskrimineerimise vältimiseks tuleb nende laste jaoks välja töötada alternatiivsed esindamissüsteemid.

E. Õigusriigi põhimõtted²⁸

45. Püüdmata määratleda õigusriigi mõistet²⁹, tuuakse punktides E.1 ja E.2 välja mitu õigusriigi tunnust. Kogu teksti puhul on lähtunud inimõiguste kohtu seisukohast, et „õigusriigi põhimõtted kui demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtted on konventsiooni kõigi artiklite aluseks”.³⁰ Seetõttu peavad need põhimõtted peegelduma kõigis lapsi hõlmavates menetlustes.

46. Õigusriigi põhimõtete hulka kuulub aluspõhimõte, et igaüks peab täitma selgelt sätestatud ja avalikustatud seadusi ning igaühel on kohulikult kaitstavad õigused. See põhimõte kehtib sõltumata vanusest ning seetõttu peavad liikmesriigid austama ja toetama kõigi inimeste, sealhulgas laste põhiõigusi. Õigusriigi põhimõtete kohaldamine laste suhtes tähendab muu hulgas seda, et tagatud on õigus süütuse presumpatsioonile ja õiglasele kohtulikule arutamisele, sealhulgas sõltumatu õigusabile, ning tegelik võimalus pöörduda advokaadi või muu instituudi või isiku poole, kes siseriikliku õiguse kohaselt vastutab laste õiguste kaitsmise eest.

47. Laste puhul kehtivad põhimõtted *nullum crimen sine lege* ja *nulla poena sine lege* kui demokraatliku riigi kriminaalõigussüsteemi nurgakivid täpselt samamoodi nagu täiskasvanute puhulgi.³¹ Laste

28. Vt ka Euroopa Inimõiguste Kohtu registriosakonna aruannet „Access of children to justice – Specific focus on the access of children to the European Court of Human Rights” („Õiguskaitse kättesaadavus laste jaoks – laste võimalused pöörduda Euroopa Inimõiguste Kohtusse”) ja Euroopa Inimõiguste Kohtu otsuseid, mis on seotud laste võimalustega pöörduda oma riigi kohtusse, kogumikus „Compilation of texts related to child-friendly justice” („Lapsesõbralikku õigusemõistmist käsitlevate tekstide kogumik”), inimõiguste ja õigusasjade peadirektooraat, 2009, lk 11–19.

29. Brian Z. Tamanaha seostab õigusriigi ideed Aristotelesega: „Parem on, kui valitseb õigusriik, mitte üks selle kodanikest.” Ta jätkab: „Nii alluvad seadustele ka need, kes seaduste täitmise järele valvavad.” Tsitaadi päritolu: Tom Bingham, *The Rule of Law*, Allen Lane, Penguin Group, 2010, lk 3.

30. 22. novembri 2007. aasta otsus kohtuasjas nr 22603/02: *Ukraine-Tjumen vs. Ukraina*, punkt 49.

31. EIÕK artikkel 7, ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 40 lõike 2 punkt a.

ühiskonnastase (ehkki mitte kriminaalse) käitumise puhul on mõnedes liikmesriikides olnud siiski tavaks rakendada kaugeleulatuvaid sekkumismeetmeid, sealhulgas vabadusekaotuslikke karistusi. Tuues ettekäändeks ühiskonna kaitsmise ühiskonnastase käitumise eest, kohaldatakse laste suhtes meetmeid viisil, mis täiskasvanute puhul ei oleks vastuvõetav. Tavapärased õiguslikud tagatised, nagu õigus õiglasele kohtulikule arutamisele ja riigi töendamiskohustus, laste puhul alati ei kehti. Paljudes riikides ei kohaldata kriminaalõiguse aluspõhimõtteid laste puhul samal määral nagu täiskasvanute puhul. Lapsi karistatakse endiselt niinimetatud east tulenevate õigusrikkumiste eest (teod, mida õigusaktides ei käsitata kuritegudena ja mille eest täiskasvanuid ei karistataks).³²

48. Selleks et õigusriigi põhimõtteid tulemuslikult ja nõuetekohaselt järgitaks, eriti laste puhul, peavad liikmesriigid punkti E.3 kohaselt looma ja/või säilitama sõltumatud ja tulemuslikud kaebuste esitamise mehhanismid, pidades silmas nende sobivust lapse vanuse ja arusaamisvõime seisukohalt.

IV. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse eel, ajal ja järel

A. Lapsesõbraliku õigusemõistmise üldtingimused

49. Neist lapsesõbraliku õigusemõistmise tingimustest tuleks lähtuda kohtuväliste ja kohtumenetluste kõigi osaliste puhul ning neid tuleb kohaldada lapse seisundist sõltumata, sealhulgas eriti haavatavate laste suhtes.

1. Teave ja nõuanded

50. Iga konkreetse juhtumi puhul tuleks lapsele alates esimesest kokku- puutest kohtusüsteemiga ja kogu edasise protsessi vältel anda kogu asjakohane ja vajalik teave.³³ See õigus kehtib sõltumata sellest, kas

32. Vt Lapse õiguste teabevõrgustiku (CRIN) aruanne seisundirikkumiste kohta aadressil http://www.crin.org/docs/Status_Offenses_doc_2_final.pdf.

33. See on laste ombudsmanide ja laste õigustega tegelevate organisatsioonide oluline ülesanne.

laps on kannatanu, väidetav õigusrikkuja või muu asjaga otseselt või kaudselt seotud isik.³⁴ Alati ei ole võimalik anda teavet kohe, kui lapsel tuleb tegemist pädevate ametiasutustega, kuid seda tuleks teha nii kiiresti kui võimalik. Samas võib esineda olukordi, kus teavet ei tohiks lapsele anda (kui see on tema parimate huvide vastu).

- 51.** Lapsi tuleb teavitada nende õigustest,³⁵ ent ka vahenditest, mida nad saavad kasutada, et oma õigusi maksta panna ja vajaduse korral kaitsta.³⁶ See on laste õiguste kaitse esimene eeltingimus. IV osa punkti A.1 suunises 1 on esitatud üksikasjalik, ehkki mitte ammendav loetelu teabe kohta, mida lapsed ja nende vanemad peaksid saama.
- 52.** Lastel ei pruugi olla objektiivset ja täielikku teavet. Vanemad ei pruugi alati jagada kogu teavet ja teave, mida nad annavad, võib olla kallutatud. Laste advokaatide, ombudsmanide ja õigusteenuste roll on siinkohal väga tähtis.
- 53.** Suunis 2 kinnitab veel kord lapse õigust saada teavet ja nõuandeid arusaadavas keeles ning kohandatuna lapse vanusele, küpsusele ja võimetele.
- 54.** Teave menetlussüsteemi kohta hõlmab vajalikku üksikasjalikku informatsiooni selle kohta, kuidas toimub menetlus, milline on lapse seisund ja roll selles, kuidas toimub küsitlemine, milline on eeldatav ajakava, milline on tunnistuse tähtsus ja mõju, millised on teatud teo tagajärjed jne. Lapsed peavad mõistma, mis toimub, mis edasi saab või kuidas asjad edasi peaksid liikuma, millised on nende valikuvõimalused ja millised on nende valikute tagajärjed. Neid tuleb teavitada menetluse võimalikest alternatiividest. Mõnel juhul võib lepitamine olla kohtumenetlusest sobivam, samas kui teiste asjaolude korral võib kohtusse pöördumine anda lapsele rohkem tagatisi. Selliste valikute erinevaid tagajärgi tuleb lapsele põhjalikult selgitada, nii et ta saaks teha täiesti teadliku otsuse (kuigi alati ei pruugi otsuse tegijaks olla laps). Seda teavet võiks anda ka mitmesugustes lapsesõbralikes materjalides, mis sisaldavad asjakohast õiguslast informatsiooni (suunis 4).

34. See õigus on ette nähtud mitmes dokumendis, näiteks ÜRO lapse õiguste konventsioonis (artikli 13 lõige 1, artikli 37 punkt d, artikli 40 lõike 2 punkti b alapunkt ii, artikkel 42), ÜRO suunistes lapsõhvreite ja kuriteotunnistajate kohta (ECOSOCi resolutsioon nr 2005/20, 22. juuli 2005, VII osa) ja lapse õiguste Euroopa konventsioonis (ETS nr 160, artikkel 3).

35. ÜRO lapse õiguste konventsioon, artikkel 42.

36. See ei tohiks piirduda üksnes õigusteabega, vaid sisaldama näiteks ka teavet ombudsmani või muude lastele suunatud teenuste kohta.

- 55.** Suunis 5 kohustab edastama nii lapsele kui ka tema vanematele viivitamata teabe kõigi lapse vastu esitatud süüdistuste ja tema õiguste kohta. Samuti tuleb lapsele anda teavet prokuratuuri otsuste, asjakohaste menetlusjärgsete sündmuste ja kohtuasja lahendamise viisi kohta. Lisaks tuleks anda teavet kaebuste esitamise mehhanismide (kui need on olemas), õigusabi saamise võimaluste ja esindamise kohta ning muid nõuandeid, mida lapsel võib olla õigus saada. Kui kohtuotsus on tehtud, tuleb seda selgitada nii, et laps sellest täielikult aru saaks. See on eriti oluline hariduslike erivajadustega või vähese kirjaoskusega laste puhul.³⁷
- 56.** Piiriüleste tsiviil- ja perekonnaõigusega seotud vaidluste korral tuleks lapsele vastavalt tema küpsusele ja arusaamisvõimele anda professionaalset teavet õiguskaitse kättesaadavuse kohta erinevates jurisdiktsioonides ja selle kohta, kuidas mõjutab menetlus tema elu. Peretülisid ja/või kuritarvitamist kogunud lapsed on eriti keerulises olukorras.

Kohtuasjades *V. ja T. vs. Ühendkuningriik* märkis inimõiguste kohus, et tegelik osalemine kohtusaalis eeldab, et süüdistatav mõistab üldjoontes menetluse olemust, sealhulgas võimaliku karistuse tähendust. Seetõttu peavad alaealiste süüdistatavate esindajaks igal juhul olema pädevad advokaadid, kellel on kogemusi lastega seotud juhtumites.³⁸

Mõnes Euroopa Nõukogu liikmesriigis on lastel ja noortel võimalik kasutada eraõiguslikke või subsideeritud teenuseid, mis võimaldavad neil saada teavet laste õiguste kohta üldiselt või põhilist informatsiooni konkreetse juhtumi või olukorraga seotud õigusküsimuste kohta. Teatavates liikmesriikides, nagu Belgias ja Hollandis, on olemas laste õiguste teabekeskused³⁹, mis saavad lapsi advokaadi juurde suunata, anda neile abi oma õiguste teostamisel (näiteks ärakuulamise eesmärgil kohtunikule kirjutamisel) jne.

37. Nagu ka täiskasvanute puhul, võib osutada vajalikuks tõlkida see teave keelde, mida laps mõistab (võõrkeel, Braille' kiri või muu); ametlikku juriidilist terminoloogiat tuleb seletada nii, et laps saab täielikult aru selle tähendusest.

38. Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 16. detsembri 1999. aasta otsus kohtuasjas nr 24724/94: *T. vs. Ühendkuningriik*, punkt 88, ja 16. detsembri 1999. aasta otsus kohtuasjas nr 24888/94 *V. vs. Ühendkuningriik*, punkt 90.

39. „Kinderrechtswinkel“ Gentis ja Brugges ning „Service Droits des jeunes“ enamikus Belgia prantsuskeelse kogukonna suuremates linnades.

2. Era- ja pereelu puutumatuse kaitse

57. Laste puhul võib osutada vajalikuks tagada anonüümsus ja isikuandmete kaitse meedia eest, nagu on sätestatud mitmes dokumendis.⁴⁰ Sellega seoses väärib eraldi äramärkimist Euroopa Nõukogu isikuandmete automatiseeritud töötlemisel isiku kaitse konventsioon (ETS nr 108)⁴¹, milles on loetletud hulk üldtunnustatud põhimõtteid eelkõige andmete kogumise ja töötlemise ning andmete kvaliteedi kohta. Nagu ka EIÕKi puhul, laienevad kõik konventsioonis sätestatud õigused lastele, kuigi selles ei ole sõnaselgelt laste õigustele viidatud. Lisaks näeb konventsiooni artikkel 6 ette erikaitse delikaatsete andmete, näiteks kriminaalkaristustega seotud isikuandmete puhul. Et paremini kaitsta laste eraelu puutumatust, võidakse muud liiki andmeid siseriikliku õigusega määratleda delikaatsete andmetena või ametiasutused võivad neid sellina käsitada. Näiteks ühes dokumendis⁴² on loetletud järgmised andmete liigid: distsiplinaarmenetlused, vägivaldajuhtumite andmed, arstiabi koolis, kooli suunitlus, puuetega inimeste eriharidus ja sotsiaalse vahetustatud peredest pärit õpilastele.

58. Oma üldises märkuses nr 10 laste õiguste kohta õigusemõistmisel alaealiste üle⁴³ soovib ÜRO lapse õiguste komitee muu hulgas kinniseid istungeid, andmete konfidentsiaalsuse tagamist, lapse isiku tuvastamist mittevõimaldavate kohtuotsuste tegemist jne. Inimõiguste kohus mõnab kinnise kohtumenetluse võimalust, kui lapse huvid või vajadus kaitsta tema eraelu puutumatust seda nõuavad,⁴⁴ ja suunis 9 tuletab liikmesriikidele seda head tava meelde. Samas tuleks see põhimõte

40. Näiteks Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastaste meetmete konventsiooni (CETS nr 197) artikli 11 lõikes 3 käsitletakse eraelu puutumatust ja isikuandmete kaitset, kutsudes riike üles kehtestama ajakirjandust reguleerivaid meetmeid. Lapsõhvreid ja kuriteotunnistajaid käsitlevate ÜRO suuniste (ECOSOCi resolutsioon nr 2005/20, 22. juuli 2005) X osa punktis 27 märgitakse: „Teavet, mis on seotud lapse osalemisega õigusemõistmises, tuleks kaitsta. Selleks tuleks sätestada konfidentsiaalsusnõuded ja piirata niisuguse teabe avalikustamist, mis võimaldab teha kindlaks õigusemõistmises kannatanu või tunnistajana osaleva lapse isiku.” Seda kirjeldatakse ka ÜRO miinimumreeglites alaealiste kriminaalmenetluse kohta (Pekingi reeglid, 1985, artikkel 8): „Kõikides etappides tuleb austada alaealiste õigust eraelu puutumatusele, et vältida talle kahju tekitamist põhjendamatu avaliku tähelepanu või sildistamise kaudu. Põhimõtteliselt ei või avaldada mingit teavet, mis võimaldab alaealise õigusrikkujat isikut kindlaks teha.”

41. See on rahvusvaheline õigusakt, kuna sellega võivad ühineda ka muud riigid peale Euroopa Nõukogu liikmesriikide, kui nende õigusaktid vastavad konventsiooni nõuetele.

42. ELi andmekaitse töörühma arvamuse nr 2/2009 laste isikuandmete kaitse kohta (üldsuunised ja erisuunised koolide kohta).

43. Üldine märkus nr 10 laste õiguste kohta õigusemõistmisel alaealiste üle (CRC/C/GC/10, 25. aprill 2007).

44. Euroopa Inimõiguste Kohtu kodukord, artikkel 63.

tasakaalustada kohtumenetluste avatuse põhimõttega, mis paljudes liikmesriikides kehtib.

59. Muud võimalused eraelu puutumatuse kaitsmiseks meedias on näiteks anonüümsuse tagamine või pseudonüümi kasutamine, sirmi kasutamine või hääle moonutamine, nimede ja muude lapse isiku tuvastamist võimaldavate elementide kustutamine kõigist dokumentidest, igasuguste salvestiste (fotod, heli- ja videosalvestised) keelamine jne.

60. Liikmesriikidel on sellega seoses positiivsed kohustused. Suunises 7 korraldatakse, et ajakirjanduse järelevalve õiguslikult siduvate või kutsealaste tegevusjuhendite kaudu on oluline, arvestades asjaolu, et nimede ja/või fotode avaldamisel tekkiv kahju on sageli korvamatu.

61. Kuigi ennekõike tuleb lähtuda põhimõttest, et isiku tuvastamist võimaldavad andmed ei või olla avalikkusele ja ajakirjandusele kättesaadavad, võib mõne juhtumi korral olla avalikustamine või isegi laialdane kajastamine erandlikult lapse huvides, näiteks siis, kui laps on röövitud. Samuti võib mõne teema puhul avalikustamine olla kasulik avaliku arutelu algatamise või teadlikkuse suurendamise seisukohalt.

62. Eraelu puutumatuse küsimus on eriti oluline teatavate meetmete puhul, mille eesmärk on vältida laste ühiskonnastase käitumisega. Niinimetatud ühiskonnastase käitumise kohtuotsuste tegemine ning nimede avalikustamise ja häbistamise võtte Ühendkuningriigis näitab, et sellistel juhtudel ei kaitsta isikuandmeid alati üldsuse eest. Suunis 10 seab sellega seoses kõigile lastega töötavatele spetsialistidele range kohustuse, välja arvatud juhul, kui sellega kaasneks oht lapsele (vt Euroopa Nõukogu konventsiooni laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest, artikkel 12, CETS nr 201).

Kohtuasjas *B. ja P. vs. Ühendkuningriik* otsustas inimõiguste kohus, et menetlus, mis käsitleb lapse elukohta pärast vanemate lahutust või lahkukolimist, on kõige ilmekam näide juhtumitest, mille puhul andmete kaitsmine ajakirjanduse ja üldsuse eest võib olla põhjendatud, et kaitsta lapse ja teiste isikute eraelu puutumatust ning vältida õigusemõistmise kahjustamist.⁴⁵

45. Euroopa Inimõiguste Kohtu 24. aprilli 2001. aasta otsus kohtuasjades nr 36337/97 ja 35974/97: *B. ja P. vs. Ühendkuningriik*, punkt 38.

Lisaks sedastas inimõiguste kohus kohtuasjas *V. vs. Ühendkuningriik*: „Sellest järeldub, et väikese lapse puhul, keda süüdistatakse ajakirjanduses ja üldsuses suurt huvi tekitavas raskes kuriteos, tuleks kohtuistung läbi viia viisil, mis võimalikult palju vähendaks lapse hirmu- ja allasurutuse tunnet.⁴⁶”

Eespool mainitud kohtuasjades *V. ja T. vs. Ühendkuningriik*, mis käsitlesid väikelapse tapnud kahe poisi suhtes läbi viidud kriminaalmenetlust, märkis inimõiguste kohus muu hulgas: „[...] on oluline, et kuriteos süüdistatavat last koheldaks viisil, mille puhul võetakse täielikult arvesse tema vanust, küpsusastet ning intellektuaalset ja emotsionaalset võimekust, ning et astutaks samme, suurendamaks tema võimet menetlust mõista ja selles osaleda.”⁴⁷ Lisaks märkis inimõiguste kohus: „Sellest järeldub, et väikese lapse puhul, keda süüdistatakse ajakirjanduses ja üldsuses suurt huvi tekitavas raskes kuriteos, tuleks kohtuistung läbi viia viisil, mis võimalikult palju vähendaks lapse hirmu- ja allasurutuse tunnet.”⁴⁸

3. Turvalisus (eri ettevaatusabinõud)

63. Laste kui kannatanute puhul lähtuti käesolevate suuniste koostamisel põhimõtetest, mis on sätestatud ÜRO suunistes lapsõhvre ja kuriteotunnistajate kohta⁴⁹ ning konventsioonis laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest ning milles nõutakse laste, nende perede ja nende poolt tunnistajate kaitsmist hirmutamise, kättemaksu ja korduva ohvrikslangemise eest.⁵⁰

46. Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 16. detsembri 1999. aasta otsus kohtuasjas nr 24888/94: *V. vs. Ühendkuningriik*, punkt 87.

47. Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 16. detsembri 1999. aasta otsused kohtuasjades nr 24724/94: *T. vs. Ühendkuningriik*, punkt 84, ja nr 24888/94: *V. vs. Ühendkuningriik*, punkt 86.

48. Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 16. detsembri 1999. aasta otsused kohtuasjades nr 24724/94: *T. vs. Ühendkuningriik*, punkt 85, ja nr 24888/94: *V. vs. Ühendkuningriik*, punkt 87.

49. ÜRO suunised lapsõhvre ja kuriteotunnistajate kohta (ECOSOCi resolutsioon nr 2005/20, 22. juuli 2005).

50. Artikli 31 lõike 1 punkt f.

- 64.** Suunises 11 meenutatakse, et lapsed, eriti haavatavad lapsed, peaksid olema kaitstud kahju eest, olenemata selle vormist. Selle üleskutse aluseks on paljud vastavasisulised kehtivad õigusnormid.
- 65.** Teatavates liikmesriikides on nõutav lastekaitseteenustega tegelevate töötajate kontrollimine, nagu soovitatakse suunises 12; see hõlmab karistusregistri andmete kontrolli ja esialgseid meetmeid, mis tuleb võtta juhul, kui isik on väidetavalt toime pannud kuritegusid laste vastu. Seejuures tuleks muidugi kinni pidada süütuse presumptsiooni ja kohtusüsteemi sõltumatuse põhimõttest.
- 66.** Suunises 13 meenutatakse olulist põhimõtet, et juhul, kui väidetav kurjategija on vanem, teine pereliige või esmane hooldaja, tuleb rakendada erikaitset.

4. Spetsialistide koolitus

- 67.** Koolitus suhtlemise, lapsesõbraliku keelekasutuse ja lapsepsühholoogia alal on vajalik kõigile spetsialistidele, kes töötavad lastega (politseinikud, advokaadid, kohtunikud, lepitajad, sotsiaaltöötajad ja teised spetsialistid), nagu on osutatud suunises 14. Samas on vaid vähesed neist kursis laste õiguste ja nendega seotud menetlusküsimustega.
- 68.** Laste õigused võiks ja tuleks muuta õppekava osaks nii koolides kui ka teatavates kõrghariduse suundades (õigus, psühholoogia, sotsiaaltöö, politseinike väljaõpe jne). Muu hulgas tuleks käsitleda laste õiguste eripära ja lastega seotud õigusakte, näiteks perekonnaõigust, õigusemõistmist alaealiste üle, varjupaiga- ja sisserändealaseid õigusakte jne. Liikmesriike kutsutakse üles looma vastavaid koolituskursusi.
- 69.** Eelnimetatud Toledo kohtumisel (vt eespool punkt 6) järeldati: „Kõik õigusemõistmise raames lastega tegelevad spetsialistid, eriti kohtunikud, psühholoogid ja advokaadid, peaksid saama küsitlusmeetodite kohta asjakohast teavet ja koolitust ning nende teadlikkust selles vallas tuleks suurendada.”⁵¹

51. www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Toledoconference_en.asp.

Flaami Advokatuur ja selle noorteadvokaatide komisjon on juba mitu aastat korraldanud oma liikmetele kaheaastaseid kursuseid laste õiguste teemal. Õigusteavet täiendatakse baaskoolitusega laste psühholoogia ja arengu vallas ning praktilise koolitusega, mis hõlmab näiteks lastega suhtlemist. Et saada noorteadvokaadi tunnistus, tuleb läbida kõik õppemoodulid. 2010. aastal koolitati umbes 400 noorteadvokaati.⁵²

5. Valdkonnaüleline käsitlusviis

- 70.** Suunised tervikuna, eriti aga suunised 16–18, kutsuvad liikmesriike üles tugevdama lastega töötamisel valdkonnaülel käsitlusviisi.
- 71.** Lastega seotud juhtumite korral peaksid kohtunikud ja teised õigusspetsialistid, kes teevad lapse praegust või tulevast heaolu otseselt või kaudselt mõjutavaid otsuseid (näiteks hindavad lapse parimaid huve, menetluse võimalikku kahjulikku mõju lapsele jms), saama tuge ja nõu mitmesuguste teiste valdkondade spetsialistidelt.
- 72.** Eriti vajalik on valdkonnaüleline käsitlusviis seadusega vastuollu sattunud laste puhul. Õiguskaitse valdkonna spetsialistid ei jaga alati piisaval määral olemasolevaid ja kasvavaid teadmisi laste psühholoogia, vajaduste, käitumise ja arengu kohta.

Islandil, Norras ja Rootsis on kuritarvitamis- ja vägivaldajuhtumeid võimalik käsitleda nn lastemajades. Sotsiaalteenuste valdkonna spetsialistid, kohtumeditiiniekspertid, lastearstid, politsei ja prokuratuurid teevad koostööd, eelkõige politseiuurimiste või sotsiaalteenustega seotud uurimiste esimestes etappides. Nad kavandavad ja jagavad erisuguseid ülesandeid. Lapsi küsitletakse neis majades, kusjuures küsitlust saab kõrvalruumis videolingi kaudu kuulata kolmas isik. On olemas ka eraldi ruumid arstliku läbivaatuse ja nõustamise jaoks.

52. Lisateavet (flaami keeles) leiab aadressilt www.jeugdadvocaat.be.

6. Vabadusekaotus

- 73.** Eristatult tuleks pöörata kinnipeetud laste kohtlemisele, arvestades nende paratamatut haavatavust. Laste kinnipidamisega seotud praktilisi meetmeid soovitatakse paljudes Euroopa Nõukogu dokumentides, näiteks soovitus CM/Rec(2008)11 alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite kohta ning piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise ja karistamise tõkestamise Euroopa komitee standardites.⁵³ Viimati nimetatud dokumendis märgitakse, et kohtueelse kinnipidamise vältimiseks tuleb rakendada erimeetmeid. Rahvusvahelised laste õigustega tegelevad organid on kohtueelse kinnipidamise suhtes väga kriitilised ja püüavad selle kasutamist vähendada.⁵⁴ Mõningatel juhtudel võib kohtueelne kinnipidamine siiski vajalikuks osutuda, näiteks selleks, et vältida tõendite rikkumise, tunnistajate mõjutamise, kokkulepluse või põgenemise ohtu.
- 74.** Kinnipeetavate alaealiste õiguste kohta on olemas juba mitu standardit⁵⁵ ja käesolevates suunistes ei ole vaja neid korrata. Peamine põhimõte on, et vabadusekaotuse tulemusena ei tohi piirata ühtki teist laste õigust peale õiguse vabadusele. Nagu on selgelt märgitud ka suunistes 19 ja 20, tuleb mis tahes kujul kinnipidamist hõlmavaid meetmeid võimaluse korral vältida, neid peaks kohaldama vaid viimase abinõuna ning võimalikult lühikese aja jooksul ja üksnes tõsiste juhtumite korral.⁵⁶ See on oluline õiguslik kohustus. Pealegi on üldteada, et kinnipidamine ei vähenda retsidiivsusrisiki.
- 75.** Nagu eespool juba märgitud, ei ole vabadusekaotust ja politseid käsitlevates punktides seotud eesmärgiks koostada õiguste ja tagatiste ammendavat loetelu, vaid neis on esitatud laste õiguste absoluutne miinimum. Suunist 21 tuleks tõlgendada selles võtmes.

53. Ebainimliku või alandava kohtlemise ja karistamise tõkestamise Euroopa komitee standardid (CPT/inf/E (2002) 1, Rev 2009, <http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>).

54. Vt näiteks kokkuvõtlikud märkused Belgia kohta: „Komitee soovib, et osalisriik [...] (c) [...] tagaks konventsiooni artikli 37 kohaselt, et vangistust kohaldataks üksnes viimase abinõuna ja lühima võimaliku ajavahemiku jooksul, et nõuetekohase kohtumõistmise kõikidest tagatistest peetaks täielikult kinni ja et alla 18-aastaseid isikuid ei hoitaks vahi all koos täiskasvanutega”. (CRC/C/15/Add. 178, punkti 32 alapunkt c, 13. juuni 2002).

55. ÜRO lapse õiguste konventsiooni artiklid 37 ja 40.

56. Ministrite komitee soovitus CM/Rec(2008)11, punkt 59.1.

- 76.** Küsimus, kas pidada lapsi kinni koos täiskasvanutega või mitte, ei ole uus. Mõnikord, näiteks juhtumite korral, mis käsitlevad väikelapsi, võib lapse parimates huvides olla see, kui teda ei lahutata kinnipeetavast vanemast; samuti ei tohiks perest eraldada sisserändajatest kinnipeetavate lapsi. Paljude Euroopa Nõukogu liikmesriikide arvates võib suurtel, hõredalt asustatud aladel täiskasvanutele mõeldud asutustes kinnipidamine olla erandkorras lapse parimates huvides (soodustades vanemate külastusi, kes elavad ehk sadu kilomeetreid eemal). Sellised juhtumid eeldavad aga kinnipidamisasutustelt erilist tähelepanu, et vältida laste väärkohtlemist täiskasvanute poolt.
- 77.** ÜRO lapse õiguste komitee on oma seisukohta selle küsimuse kohta väga selgelt väljendanud ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 37 punktis c. Ka eelnimetatud soovitus CM/Rec(2008)11 märgitakse, et alaealisi ei tohiks kinni pidada täiskasvanutele mõeldud asutustes, vaid spetsiaalselt alaealiste jaoks mõeldud asutustes.
- 78.** Mitmel puhul viidatakse, et suunised on kohaldatavad varjupaika taotlevate laste suhtes ja et sellele eriti haavatavale rühmale tuleks pöörata erilist tähelepanu; saatjata lastele (olenemata sellest, kas nad taotlevad varjupaika või mitte) ei tohiks vabadusekaotuslikku karistust määrata ainuüksi põhjusel, et neil ei ole antud riigis elamise õigust (suunis 22).

Inimõiguste kohus kordas oma märkusi kinnipidamise liiga pika kestuse kohta kohtuasjas *Guvec vs. Türgi*. Kohus märkis sõnaselgelt: „Kohus on vähemalt kolmes Türgit puudutavas kohtulahendis väljendanud kahtlusi laste kohtueelse kinnipidamine tava suhtes (vt 10. jaanuari 2006. aasta otsus kohtuasjas nr 21768/02: *Selçuk vs. Türgi*, punkt 35; 3. mai 2007. aasta otsus kohtuasjas nr 74321/01: *Koşti jt vs. Türgi*, punkt 30; eespool osundatud otsus kohtuasjas nr 20817/04: *Nart vs. Türgi*, punkt 34) ning tuvastanud konventsiooni artikli 5 lõike 3 rikkumise oluliselt lühemate ajavahemike puhul, kui seda oli kaebaja kinnipidamise aeg käesolevas asjas. Näiteks Selçuki kohtuasjas veetis kaebaja eelvangistuses ligikaudu neli kuud, olles 16-aastane, ja Narti kohtuasjas veetis kaebaja eelvangistuses 48 päeva, olles 17-aastane. Käesoleval juhul peeti kaebajat kinni alates 15. eluaastast ja ta veetis eelvangistuses üle nelja ja poole aasta. Eeltoodud arvestades leiab kohus, et kaebaja eelvangistuse kestus oli liiga pikk ja konventsiooni artikli 5 lõikega 3 vastuolus.”⁵⁷

⁵⁷ Euroopa Inimõiguste Kohtu (teine sektsioon) 20. jaanuari 2009. aasta otsus kohtuasjas nr 70337/01: *Guvec vs. Türgi*, punktid 109 ja 110.

B. Lapsesõbralik õigusemõistmine enne kohtumenetlust

- 79.** Keeruline, ent oluline küsimus on vanuse alampiir kriminaalvastutusele võtmisel. See ulatub Euroopa Nõukogu liikmesriikide seas lausa kaheksast eluaastast kuni täiseani. Suunise 23 teksti aluseks on ministrite komitee soovitus CM/Rec(2008)11 liikmesriikidele alaealiste õigusrikkujate suhtes rakendatavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite kohta. ÜRO lapse õiguste konventsioon vanuse alampiiri ei sätesta, kuid üldises märkuses nr 10 laste õiguste kohta õigusemõistmisel alaealiste üle soovitatakse liikmesriikidel mitte seada liiga madalat vanuse alampiiri. ÜRO miinimumreeglid alaealiste kriminaalmenetluse kohta kannavad sarnast sõnumit. Lasteombudsmanide Euroopa võrgustik (ENOC) toetab vanuse alampiiri tõstmist 18 eluaastale ja soovitab töötada välja kõigile alaealistele õigusrikkujatele sobivad uuenduslikud süsteemid, mis on tegelikult suunatud neile hariduse andmisele, ühiskonda naasmise toetamisele ja rehabiliteerimisele.
- 80.** Üldiselt tuleks alaealiste üle õigusemõistmise küsimustes edendada ja rakendada ennetavale ja ühiskonda naasmise toetamisele suunatud käsitusviisi. Laste toime pandud väiksemad õigusrikkumised ei peaks automaatselt tooma kaasa kriminaalmenetlust, kui konstruktiivsemad ja kasvatuslikumad meetmed annaksid paremaid tulemusi. Samuti peaksid liikmesriigid õigusrikkumistele reageerimisel lisaks rikkumise asjaoludele ja tõsidusele võtma arvesse ka lapse vanust, väiksemat süüilisust ja lapse vajadusi ning ühiskonna vajadusi.
- 81.** Suunistes 24–26 meenutatakse, et paljudes liikmesriikides on pööratud tähelepanu konfliktide alternatiivsele lahendamisele, muu hulgas perelepitusteenuste, kohtuvälise käsitlemise ja restoratiivse õiguse kaudu. See on positiivne areng ja liikmesriike julgustatakse tagama selliste menetluste kasutamist laste puhul tingimusel, et see ei takista õiguskaitse kättesaadavust lapse jaoks.
- 82.** Nii mitmeski Euroopa Nõukogu liikmesriigis on need võimalused juba kasutusel ning neid võidakse kasutada kohtumenetluse eel, ajal ja järel. Eriti olulised on need alaealiste üle õigusemõistmise valdkonnas. Käesolevad suunised ei anna eelistust ühelegi kohtuvälisele alternatiivile ja suuniseid tuleks rakendada ka kohtuväliste alternatiivide raames, eriti peretülide puhul, kus ei ole tegemist üksnes rangelt õiguslike küsimustega. Õigusaktidel on selles valdkonnas omad puudused ja need võivad pikemas plaanis kahjulikke tagajärgi tuua. Teada on antud, et lepitusmenetluse tulemusena sõlmitud kokkulepetest peetakse

paremini kinni, sest asjaosalised on menetlusse aktiivselt kaasatud. Ka lastel võib menetluses olla oma roll. Kaaluda võiks ka kohustust kasutada enne kohtumenetluse algatamist lepitusteenuseid – mitte selleks, et panna sunniviisiliselt inimesi leppima (mis oleks vastuolus lepitamise mõttega), vaid et igaüks oleks sellest võimalusest teadlik.

- 83.** Kuigi teataval määral valitseb veendumus, et kui vähegi võimalik, tuleks lapsi kohtutest eemal hoida, ei pruugi kohtumenetlus olla kohtuvälisest alternatiivist tingimata halvem, kui selle puhul peetakse kinni lapsesõbraliku õigusemõistmise põhimõtetest. Sarnaselt kohtuga võivad ka alternatiividega kaasnedes ohud laste õigustele, näiteks oht, et täielikult ei peeta kinni aluspõhimõtetest nagu süütuse presumpatsioon, õigus saada õigusosalast nõustamist jne. Iga valiku puhul tuleb seega silmas pidada vastava süsteemi kvaliteeti.
- 84.** Üldises märkuses nr 12 soovitas ÜRO lapse õiguste komitee:⁵⁸ „Asja kohtuvälise menetlemise, sealhulgas lepitusmenetluse korral peab lapsel olema võimalus anda vabatahtlik nõusolek ning saada õigusosalast nõustamist ja muud abi kavandatava menetlusviisi sobivuse ja vajalikkuse kindlakstegemisel.” Suunis 26 nõuab aga, et lastele tuleks tagada võrdväärse taseme kaitse nii kohtuväliste kui ka kohtumenetluste korral.
- 85.** Kokkuvõtlikult: suunistes kutsutakse üles tagama lastele kui inimõiguste kohtu otsuste kohaselt õiguste kandjatele õigus pöörduda oma riigi kohtute poole, kui nad seda soovivad. See võimalus peab aga olema tasakaalus kohtumenetluse alternatiividega.

Šveitsi Fribourgi kantonis on seadusega vastuollu sattunud laste jaoks töötatud välja lepitusmehhanism. Otsides tasakaalu hüvitamise ja karistamise vahel, kaalutakse lepitusmenetluses nii kannatanu kui ka õigusrikkude õigusi ja huve. Kui teatavad kriteeriumid on täidetud, võib kohtunik suunata asja lepitajale. Lepitaja vastutab lepitusmenetluse eest, kriminaalasi jääb aga kohtuniku vastutada. Olenemata sellest, kas pooled jõuavad kokkuleppele, edastatakse lepitusmenetluse tulemus kohtunikule, kes võib kokkuleppe (kirjalikult) kinnitada või jätkata menetlust, kui kokkulepet ei saavutatud.

Norras peavad alla 16-aastaste lastega paarid, kes soovivad lahutust, enne kohtumenetlust proovima lepitusmenetlust. Selle eesmärk on aidata vanematel jõuda mõlemad pooli rahuldavale kokkuleppele laste elukoha ning vanemlike kohustuste täitmise ja kokkusaamise õiguse kohta, et tagada laste parimate huvidega arvestamine.

C. Lapsed ja politsei

- 86.** Ka politsei peaks kohaldama lapsesõbraliku õigusemõistmise suuniseid. See kehtib kõigi olukordade kohta, kus lapsed võivad politseiga kokku puutuda, ja on eriti oluline haavatavate lastega tegelemise korral, nagu on osutatud suunises 27.
- 87.** On ilmselge, et lapsesõbralikust suhtumisest tuleks lähtuda ka potentsiaalselt ohtlikes olukordades, näiteks laste vahistamise või ülekuulamise korral, mida käsitletakse suunistes 28 ja 29. Välja arvatud erandjuhtudel, tuleb vanematele nende lapse vahistamisest kohe teatada ning lapsel peaks alati olema võimalus pöörduda advokaadi või mõne muu isiku poole, kes riigi õiguse kohaselt vastutab laste õiguste kaitsmise eest, samuti õigus teavitada oma vanemaid või isikut, keda laps usaldab. Võimalus võtta ühendust lastekaitseteenistusega tuleks anda kohe vahistamise hetkest.⁵⁹ Ainult juhul, kui vanemad ei ole kättesaadavad, tuleks ühendust võtta mõne muu isikuga, keda laps usaldab (näiteks vanavanematega).
- 88.** Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise ja karistamise tõkestamise Euroopa komitee on töötanud välja rea standardeid, mida politsei järgib laste kinnipidamisel. Lisaks on komitee oma märkustes alaealisi õigusrikkujaid käsitlevate Euroopa eeskirjade kavandi kohta⁶⁰ rõhutanud vajadust sätestada neis eeskirjades sõnaselgelt, et politsei poolt kinni peetud lapselt ei tohi nõuda mingite seletuste andmist ega dokumentide allkirjastamist kuriteo kohta, mille toimepanemises teda kahtlustatakse, kui juures ei viibi advokaati või muud usaldatavat

59. Üks Belgia noortekohus mõistis oma hiljutises otsuses (Antwerpen, 15. veebruar 2010) alaealise õigusrikkude õigeks, kuna kohtunik leidis, et alaealise kaitseõigusi oli rikutud, sest talle ei võimaldatud politsei ülekuulamise ajaks õigusnõustajat ja väidetavalt sunniti teda kõnealuseid rikkumisi üles tunnistama. Kohtunik leidis, et rikutud on EIÖK artiklit 6.

60. Ebainimliku või alandava kohtlemise ja karistamise tõkestamise Euroopa komitee 18. üldaruanne (2007–2008), punkt 24.

58. Üldmärkus nr 12 lapse õiguse kohta olla ära kuulatud (CRC/C/GC/12, 1. juuli 2009), punkt 59.

isikut, kes teda abistab. Nimetatud standardeid toetab suunis 30. Riigid võiksid kaaluda spetsiaalsete nimetatud ülesannete täitmiseks koolitatud politseiüksuste loomist.

Kohtuasjas *Okkali vs. Türgi* vaatas inimõiguste kohus läbi juhtumi, mis hõlmas politsei poolt kinni peetud 12-aastase poissi, kes väitis, et talle sai osaks väärkohtlemine. Kohus leidis, et talle kui alaealisele oleks tulnud tagada parem kaitse ja et ametiasutused ei võtnud arvesse tema erilist haavatavust. Kohus lisas, et sellistel juhtudel tuleks määrata advokaat, kes last abistab, ja et vanemaid (või seaduslikke esindajaid) tuleb kinnipidamisest teavitada.⁶¹

Kohtuasjas *Salduz vs. Türgi* leidis inimõiguste kohus, et rikutud on EIÕK artikli 6 lõiget 1, sest 17-aastasele kahtlustatavale ei antud viie päeva jooksul pärast vahistamist võimalust kohtuda advokaadiga. Kohus leidis: „[...] selleks et artikli 6 lõikest 1 tulenev õigus õiglasele kohtulikule arutamisele oleks piisavalt teostatav ja reaalne, tuleks võimalus pöörduda advokaadi poole reeglina anda alates kahtlustatava esimesest ülekuulamisest politsei poolt [...]”.⁶² Samuti märkis inimõiguste kohus, et kaebaja vanus oli üks antud kohtuasja spetsiifilisi tegureid. Võttes arvesse paljusid asjakohaseid rahvusvahelisi õigusakte vahi all olevatele alaealistele võimaldatava õigusabi kohta, rõhutas inimõiguste kohus, et kui politsei poolt kinnipeetud isik on alaealine, on äärmiselt oluline tagada talle võimalus võtta ühendust advokaadiga.⁶³

D. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse ajal

89. Neist lapsesõbraliku õigusemõistmise tingimustest tuleks lähtuda kõigis menetlustes: tsiviil-, kriminaal- ja haldusmenetlustes.

61. Euroopa Inimõiguste Kohtu (teine sektsioon) 17. oktoobri 2006. aasta otsus kohtuasjas nr 52067/99: *Okkali vs. Türgi*, punktid 69 jj.

62. Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 27. novembri 2008. aasta otsus kohtuasjas nr 36391/02: *Salduz vs. Türgi*, punkt 55.

63. Sealsamas, punktid 56–62.

1. Kohtusse pöördumise ja kohtumenetluse algatamise võimalus

- 90.** Kuigi õigusaktide kohaselt käsitatakse lapsi õiguste kandjana, nagu on osutatud suunises 34, on neil sageli võimatu oma õigusi tegelikult kasutada. 1990. aastal rõhutas Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee oma soovitus nr 1121 laste õiguste kohta, et „lastel on õigused, mida nad võivad iseseisvalt teostada isegi täiskasvanute tahte vastu”.⁶⁴ ÜRO lapse õiguste konventsioon näeb ette lapse õiguse algatada kohtumenetlus. Nimelt võib laps artikli 37 punkti d alusel vaidlustada vabadusekaotuse seaduslikkuse. Praegu toetatakse laialdaselt konventsiooni alusel kaebuste esitamise mehhanismi loomist.⁶⁵ Loodetavasti annab see lastele samasugused võimalused nende õiguste rikkumiste vastu võitlemiseks, nagu mitme muu rahvusvahelise inimõigustealase konventsiooni alusel on antud täiskasvanutele.
- 91.** Samas kontekstis on EIÕK kohaselt „igauhel”, kelle inimõigusi on rikutud, „õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks riigivõimude ees”.⁶⁶ See sõnastus hõlmab selgelt ka lapsi. Järelikult võivad lapsed pöörduda inimõiguste kohtu poole, ehkki sageli ei ole neil oma riigi õigusaktide alusel õigust kohtumenetlust algatada.⁶⁷
- 92.** Kuigi enamik laste teovõimetust käsitlevaid õigusakte on koostatud eesmärgiga lapsi kaitsta, on siiski oluline tagada, et teovõimetust ei kasutataks laste vastu juhtudel, kui rikutakse laste õigusi või kui keegi teine ei kaitse nende õigusi.
- 93.** Suunises 34 soovitakse liikmesriikidel õigusaktidega vajaduse korral hõlbustada kohtusse pöördumist laste puhul, kes oma õigusi piisavalt mõistavad. Samuti soovitakse õiguste kaitseks õiguskaitsevahendite kasutamist, kui laps on eelnevalt saanud asjakohast õigusnõu.

64. Soovitus laste õiguste kohta nr 1121 (1990), punkt 6.

65. Kampaania ÜRO lapse õiguste konventsiooni alusel kaebuste esitamise mehhanismide loomiseks.

66. Artikkel 13.

67. Vt Euroopa Inimõiguste Kohtu registriosakonna aruanne „Access of children to justice – Specific focus on the access of children to the European Court of Human Rights” („Õiguskaitses kättesaadavus laste jaoks – laste võimalused pöörduda Euroopa Inimõiguste Kohtusse”), punkt 8, lk 5: „Seega võivad lapsed Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöörduda ka siis, kui neil siseriikliku õiguse kohaselt kohtumenetluse algatamise õigust ei ole.” (Aruanne kättesaadav aadressil [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/MJU-28\(2007\)INFO1%20e.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/MJU-28(2007)INFO1%20e.pdf)).

- 94.** Tähelepanu tuleb pöörata tugevale seosele õiguskaitsse kättesaadavuse, nõuetekohase õigusnõustamise⁶⁸ ja kohtumenetluses oma arvamuse väljendamise vahel. Nende suuniste eesmärk ei ole julgustada lapsi pöörduma kohtusse, kui selleks puudub nähtav põhjus või õiguslik alus. On ütlematagi selge, et lastel – nagu ka täiskasvanutel – peaks kohtusse pöördumiseks olema kindel õiguslik alus. Kui lapse õigusi on rikutud või need vajavad kaitset ning kui seaduslik esindaja seda lapse eest ei tee, siis peaks olema võimalik lasta kohtul asja käsitleda. Lapse võimalus pöörduda kohtusse võib olla vajalik ka juhtudel, kui lapse ja tema seadusliku esindaja huvid on vastuolus.
- 95.** Kohtusse pöördumise võimaluse aluseks võib olla mingi kehtestatud vanusepiirang või teatav arukuse, küpsuse või arusaamisvõime aste. Kummalgi süsteemil on eeliseid ja puudusi. Selge vanusepiirang tagab õiguskindluse ja objektiivsuse kõigi laste jaoks. Kohtusse pöördumise võimaldamine lapse arukuse põhjal annab aga võimaluse läheneda juhtumitele individuaalselt, võttes arvesse iga lapse küpsusastet. Selle süsteemiga kaasnevad võimalikud ohud tulenevad kohtunikule jäetud ulatuslikust kaalutlusruumist. Kolmas võimalus on kahe variandi kombinatsioon: seadusega kehtestatud vanusepiirang koos alla teatava vanuse laste võimalusega seda vaidlustada.⁶⁹ Samas võib see tekitada täiendava probleemi: suutlikkuse või arukuse tõendamise kohustus lasub lapsel.
- 96.** Neis suunistes ei seata mingit vanusepiirangut, sest see kipub olema liiga jäik ja meelevaldne ning sellel võivad olla ebaõiglased tagajärjed. Vanusepiirangu kehtestamise korral ei saa täielikult arvesse võtta laste võimete ja arusaamisvõime erinevust. Need võivad suuresti varieeruda, sõltudes iga üksiku lapse arenguvõimest, elukogemustest ning kognitiivsetest ja muudest oskustest. 15-aastane laps võib olla ebaküpssem kui 12-aastane ning väga väikesed lapsed võivad olla piisavalt targad, et oma olukorda hinnata ja mõista. Võimekus, küpsus ja arusaamisvõime räägivad lapse tegeliku suutlikkuse kohta rohkem kui tema vanus.
- 97.** Kuigi kõik lapsed on õiguste kandjad, olenemata nende vanusest ja võimetest, on vanus tegelikkuses keeruline küsimus, sest väga väikesed lapsed ja teatavate puuetega lapsed ei suuda oma õigusi iseseisvalt tulemuslikult kaitsta. Seetõttu peaksid liikmesriigid looma süsteemid, mille raames selleks määratud täiskasvanud saavad lapse nimel tegutseda: nendeks võivad olla vanemad, advokaadid või muud isikud või asutused, kes riigi õiguse kohaselt vastutavad laste õiguste kaitsmise eest. Kõnealuseid isikuid või asutusi ei tuleks mitte üksnes kaasata või tunnustada, kui menetlus juba käib, vaid neil peaksid olema ka volitused juhtumeid aktiivselt algatada, kui lapse õigusi on rikutud või on oht, et neid võidakse rikkuda.
- 98.** Suunises 35 soovitatakse liikmesriikidel kõrvaldada kõik tegurid, mis takistavad lapsi kohtusse pöördumisel. Näidetena nimetatakse menetluste kulukust ja õigusnõustaja puudumist, kuid soovitatakse ka muude takistuste kõrvaldamist. Takistused võivad olla erinevad. Lapse ja tema vanemate võimaliku huvide konflikti korral tuleks vältida vanema nõusoleku nõuet. Tuleb töötada välja kord, mille kohaselt vanema põhjendamatu keeldumine ei saa takistada last kohtusse pöördumast. Muud õiguskaitsse kättesaadavust takistavad tegurid võivad olla rahalist või psühholoogilist laadi. Menetlusnõudeid tuleb vähendada nii palju kui võimalik.⁷⁰
- 99.** Mõningatel juhtudel ei saa laps vaidlustada teatavaid tema lapsepõlves tehtud tegusid või otsuseid näiteks seksuaalse kuritarvitamise või äärmiselt pingeliste pereprobleemide tagajärjel saadud trauma tõttu.
- 100.** Suunises 36 soovitatakse, et sellistel juhtudel tuleks võimaldada lapsel kohtusse pöörduda teatava ajavahemiku jooksul pärast seda, kui laps on jõudnud täisikka. Seetõttu kutsutakse liikmesriike üles kehtestatud aegumistähtaegu üle vaatama. Seejuures võiks olla kasulik lähtuda Euroopa Nõukogu konventsioonist laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest (CETS nr 201).⁷¹

68. See tähendab ka lapse veenmist mitte algatada menetlust, kui õiguslik alus või võiduvõimalus tegelikult puudub.

69. Näiteks Belgia õigusaktide alusel kohaldatakse mõnikord vanusepiirangut, mõnikord aga lähtutakse arukuse astmest.

70. Vältida tuleks liiga piiravat või puhtalt tehnilist lähenemisviisi esindamisele. Vt I. Berro-Lefèvre, Improving children's access to the European Court of Human Rights, International justice for children, monograafia nr 3, Strasbourg, Euroopa Nõukogu kirjastus, 2008, lk 69–78.

71. Artikkel 33.

Kohtuasjas *Stubbings jt vs. Ühendkuningriik*⁷² leidis inimõiguste kohus, et „viimastel aastatel on aina enam teadvustatud laste kuritarvitamisest tulenevaid probleeme ja kuritarvitamise psühholoogilist mõju ohvritele ning on võimalik, et lähitulevikus tuleb Euroopa Nõukogu liikmesriikides muuta kohtusse pöördumisel kohaldatavaid aegumistähtaegu ja kehtestada erisätted selle hagejate rühma jaoks”.⁷³

2. Õigusnõustamine ja esindamine⁷⁴

- 101.** Et tagada lastele tõeliselt lapsesõbraliku õiguskaitse kättesaadavus, peaksid liikmesriigid lihtsustama advokaadi või siseriikliku õiguse kohaselt laste õiguste kaitsmise eest vastutava muu institutsiooni või asutuse abi kasutamist, aga ka lapse iseseisvat esindatust juhul, kui tegemist on või võib olla lapse ja tema vanemate või teiste asjaosaliste huvide konfliktiga. See on suunise 37 põhisõnum. Laose õiguste Euroopa konventsioonis (ETS nr 160)⁷⁵ märgitakse: „Osalisriigid kaaluvad võimalust anda lastele täiendavaid menetluslikke õigusi seoses neid mõjutavate kohtumenetlustega, eelkõige õiguse taotleda [...] eraldi esindaja, [...] advokaadi määramist.”⁷⁶
- 102.** Suunises 38 soovitatakse anda lastele võimalus kasutada tasuta õigusabi. See ei eelda tingimata täiesti eraldiseisva õigusabisüsteemi olemasolu. Tasuta õigusabi võiks anda samal viisil nagu täiskasvanutele või soodsamatel tingimustel ning see võiks sõltuda vanemlikku vastutust kandva isiku või lapse enda rahalistest vahenditest. Igal juhul peab see õigusabisüsteem tegelikkuses toimima.
- 103.** Suunises 39 kirjeldatakse lapsi esindavatele advokaatidele esitatavaid kutsealaseid nõudeid. Samuti on oluline, et lapse advokaadi teenuste eest ei kohustataks otseselt ega kaudselt maksuma lapse vanemaid. Kui advokaadi eest maksavad vanemad, eriti juhul, kui tegemist on huvide konfliktiga, ei ole mingit garantiid, et advokaadil on võimalik sõltumatult lapse seisukohti kaitsta.

72. Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 22. oktoobri 1996. aasta otsus kohtuasjades nr 22083/93 ja 22095/93: *Stubbings jt vs. Ühendkuningriik*, punkt 56 [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/MJU-28\(2007\)INFO1%20e.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/MJU-28(2007)INFO1%20e.pdf).

73. Punkt 56.

74. Vt ChildONEurope, *Survey on the national systems of children's legal representation*, märts 2008 (www.childoneurope.org). Selles ülevaates tuuakse näiteid mitme mudeli kohta.

75. ETS nr 160.

76. Artikli 5 punkt b.

- 104.** Soovitatakse luua spetsialiseerunud noorteadvokaatide süsteem, ent austada lapse õigust advokaati vabalt valida. On oluline selgitada lapse advokaadi täpset rolli. Advokaat ei pea ütlema, mis tema arvates on lapse parimates huvides (nagu eestkostja või riiklik kaitsja), vaid tegema kindlaks lapse seisukohad ja arvamused ning neid kaitsma, nagu seda tehakse täiskasvanud klientide puhulgi. Advokaat peaks saama lapselt teadliku nõusoleku selle kohta, millist strateegiat oleks kõige parem kasutada. Kui advokaat lapse arvamusega ei nõustu, peaks ta püüdma last veenda, nagu ta teeks iga teise kliendi puhulgi.
- 105.** Advokaadi roll erineb suunises 42 viidatud kohtumenetluseks määratud eestkostja rollist, sest viimase määrab kohus, mitte klient, ja tema ülesanne peaks olema aidata kohtul kindlaks teha, mis on lapse parimates huvides. Samas tuleks vältida advokaadi ja kohtumenetluseks määratud eestkostja rolli ühendamist ühte isikusse, sest sellisel juhul võib tekkida huvide konflikt. Teatavate juhtumite korral peaks pädev ametiasutus määrama lapse seisukohtade esindamiseks kas eestkostja kohtumenetluses või muu sõltumatu esindaja. Seda võib teha lapse või muu asjaosalise taotlusel.

Georgias on alla 18-aastastele isikutele automaatselt tagatud õigus saada kriminaalasjades õigusabi, sest neid käsitatakse sotsiaalselt haavatavate isikutena. Mingeid muid tingimusi lapsed selle teenuse saamiseks täitma ei pea.

3. Õigus olla ära kuulatud ja väljendada oma seisukohti

- 106.** ÜRO lapse õiguste komitee üldises märkuses nr 12 tõlgendatakse lapse õigust olla ära kuulatud, mis on ÜRO lapse õiguste konventsiooni üks neljast juhtpõhimõttest, kasutades sõna „tagavad”, mis on väga kindlasõnaline õiguslik määratlus, mis ei jäta osalisriikidele kaalutlemisruumi.⁷⁷ Märkuses rõhutatakse, et lapse seisukohtade olulisus ei saa sõltuda üksnes lapse vanusest.⁷⁸ Oma üldises märkuses nr 5 märgib komitee õigesti, et „laste näiline kuulamine on suhteliselt lihtne, nende seisukohtade nõuetekohane arvessevõtmine eeldab aga tõelist muutust”.⁷⁹

77. Üldmärkus nr 12 lapse õiguse kohta olla ära kuulatud (CRC/C/GC/12, 1. juuli 2009), punkt 19.

78. Sealsamas, punktid 28–31.

79. Üldine märkus nr 5 ÜRO lapse õiguste konventsiooni rakendamise üldmeetmete kohta (CRC/C/2003/5), artikkel 12.

- 107.** Lapse õiguste Euroopa konventsiooni (ETS nr 160) artiklis 3 ühendatakse õigus olla ära kuulatud õigusega saada infot: lapsed peaksid kohtumenetlustes saama kogu asjakohase teabe, neilt tuleb küsida ja neil peab olema võimalik väljendada oma seisukohti ning neid tuleb teavitada nende seisukohtade järgimise ja iga otsuse võimalikest tagajärgedest.
- 108.** Käesolevates suunistes kasutatakse selliseid mõisteid nagu „vanus ja küpsus” ja „piisav arusaamisvõime”, mis tähendab, et lapselt eeldatakse asjadest teataval tasemel arusaamist, ent mitte põhjalikke teadmisi asjaomase küsimuse kõigist tahkudest.⁸⁰ Lastel on õigus esitada oma seisukohti vabalt, ilma igasuguse surve ja manipuleerimiseta.⁸¹
- 109.** ÜRO suunistes lapsohvrite ja kuriteotunnistajate kohta kasutatakse sõnastust „last arvestav”, viidates käsitusviisile, mis võtab arvesse lapse õigust kaitsele ning tema individuaalseid vajadusi ja seisukohti.⁸²
- 110.** Õigusaktid tuleks sõnastada väga selgelt, et tagada kõigi laste võrdsus seaduse ees. Piisavat arusaamisvõimet tuleks eeldada olenemata vanusest, eriti juhul, kui laps väljendab soovi, et teda ära kuulataks. Lastele nende seisukohtade väljendamise põhiõiguse andmisel mängib vanus sellegipoolest olulist rolli (suunis 45). Samas tuleb märkida, et mõnel juhul on lapsel kohustus olla ära kuulatud (näiteks tunnistuste andmisel).
- 111.** Lapsed peavad täpselt teadma, mis juhtub edasi ja milline on nende esitatud arvamuse või antud ütluste roll.⁸³ Kohtunik ei tohiks ilma mõjuva põhjuseta keelduda lapse ärakuulamisest, välja arvatud juhul, kui see oleks lapse parimate huvide vastu (suunis 47). Lapsele tuleks selgitada, et kui kohtunik ta ära kuulab, siis ei pruugi see tähendada, et ta „võidab” kohtuasja. Et laps kohtuotsust usaldaks ja täidaks, peaks tema advokaat tegema erilisi jõupingutusi, selgitamaks, miks lapse arvamust ei ole arvesse võetud või miks just selline otsus tehti, nii nagu advokaat teeks seda täiskasvanute puhulgi (suunis 48).

80. Rohkem teavet leiab lapse õiguste teabevõrgustiku (CRIN) ülevaatest „Measuring maturity. Understanding children’s ‘evolving capacities’”, 2009.

81. Üldmärkus nr 12 lapse õiguse kohta olla ära kuulatud (CRC/C/GC/12, 1. juuli 2009), punkt 22.

82. ÜRO suunised lapsohvrite ja kuriteotunnistajate kohta (ECOSOCi resolutsioon nr 2005/20, 22. juuli 2005).

83. Lapse õiguste Euroopa konventsiooni artikli 3 punkt c.

- 112.** Lastel on õigus väljendada oma seisukohti ja arvamust iga küsimuse ja juhtumi kohta, mis neid otseselt või kaudselt mõjutab. Neil peaks olema võimalik seda teha olenemata vanusest ja turvalises keskkonnas, kus austatakse nende isiksust. Kohtuniku või teiste ametiisikutega rääkides peavad lapsed saama end vabalt tunda. See võib eeldada, et kohtunik loobub teatavatest formaalsustest, näiteks paruka ja kohtunikurüü kandmisest või lapse kuulamisest kohtusaalis; näiteks võib olla abi lapse kuulamisest kohtuniku kabinetis.
- 113.** On oluline, et laps saaks rääkida vabalt ja et teda ei katkestataks. See võib tegelikkuses tähendada seda, et ruumi ei tohiks lubada teisi inimesi (näiteks vanemaid või väidetavat õigusrikkujat) ning et õhkkonda ei tohiks häirida põhjendamatud katkestused, segav käitumine või inimeste voorimine.
- 114.** Sageli ei ole kohtunikud saanud koolitust lastega suhtlemiseks ja vastava ala spetsialiste kutsutakse harva neid selle ülesande täitmisel toetama. Nagu juba osutatud (eespool punktis 96), võivad ka väikesed lapsed oma seisukohti selgelt väljendada, kui neid õigesti abistada ja toetada. Kohtunikud ja teised spetsialistid peaksid lapselt küsima tema seisukohti, arvamust ja vaateid juhtumi kohta.
- 115.** Võttes arvesse lapse soove ja huve, tuleks tõsiselt kaaluda seda, kes last kuulab; eeldatavasti on selleks kohtunik või määratud spetsialist.⁸⁴ Mõned lapsed soovivad rääkida spetsialistiga, kes edastab nende seisukoha kohtunikule. Teised aga teatavad, et eelistavad rääkida kohtuniku endaga, sest tema on see, kes otsuse teeb.
- 116.** Kuigi lapse ärakuulamise ja tema arvamuse väljendamise korral on tõepoolest lapsega manipuleerimise oht (näiteks üks vanem teise vastu), tuleks teha kõik võimalik, et see ei kahjustaks seda lapse põhiõigust.
- 117.** ÜRO lapse õiguste komitee hoiatab formaalse lähenemisviisi ja ebaetilise käitumise eest⁸⁵ ning loetleb põhinõuded, mille täitmise

84. ÜRO lapse õiguste komitee soovib lastega otse rääkida. Üldmärkus nr 12 lapse õiguse kohta olla ära kuulatud (CRC/C/GC/12, 1. juuli 2009), punkt 35.

85. Üldmärkus nr 12 lapse õiguse kohta olla ära kuulatud (CRC/C/GC/12, 1. juuli 2009), punkt 132: „Komitee kutsub osalisriike üles vältima formaalseid tegevusmeetodeid, mis piiravad laste võimalusi oma seisukohti väljendada või mis võimaldavad lastel oma seisukohti väljendada, kuid mille puhul ei võeta neid nõuetekohaselt arvesse. Komitee rõhutab, et lastega manipuleerimine täiskasvanute poolt ning laste asetamine olukordadesse, kus neile öeldakse, mida nad võivad rääkida, või mis võivad neile osalemise tõttu ohtlikud olla, ei ole eetiline ja seda ei saa pidada artikli 12 täitmiseks.”

korral on õigus olla ära kuulatud tulemuslik ja sisuline.⁸⁶ Laste ärakuulamise protsess peaks olema läbipaistev ja informatiivne, vaba- tahtlik, lugupidav, asjakohane, lapsesõbralik, kaasav, läbi viidud selleks koolitatud töötajate poolt, turvaline, riske arvestav ja vastutustundlik.

Teise riiki lapsendamise kohtuasjas, kus oli tegemist Rumeenia laste lapsendamisega itaallaste poolt (*Pini jt vs. Rumeenia*), tõi inimõiguste kohus väga selgelt esile, et lastel on õigus olla ära kuulatud ja nende seisukohti tuleb tõsiselt võtta. „Antud juhtumi puhul tuleb märkida, et kui lapsed olid jõudnud ikka, mil nende isiksus oli usutavasti piisavalt välja kujunenud ja nad olid saavutanud vajaliku küpsuse, et väljendada oma arvamust selle kohta, kus nad soovivad üles kasvada, lükkasid nad tagasi ettepaneku asuda elama oma kasuvanemate juurde Itaaliasse.”⁸⁷ Laste huvidest tulenes, et nende arvamust sel teemal oleks tulnud arvesse võtta niipea, kui lapsed olid saavutanud arvamuse väljendamiseks vajaliku küpsuse. Laste järjekindel keeldumine pärast seda, kui nad olid saanud 10-aastaseks, sõita Itaaliasse ja ühineda oma kasuvanematega omab selles kontekstis teatavat kaalu.”⁸⁸

Kohtuasjas *Hokkanen vs. Soome* taotles isa hooldusõigust tütre suhtes, kes oli aastaid elanud oma vanavanemate juures. Laps ei tahtnud isa juures elada ja inimõiguste kohtu arvamuse kohaselt oli ta saanud piisavalt küpseks, et tema seisukohti arvesse võetaks, ja sellest lähtuvalt ei tohiks kokkusaamise õigust anda tema soovi vastaselt.⁸⁹

86. Üldmärkus nr 12 lapse õiguse kohta olla ära kuulatud (CRC/C/GC/12, 1. juuli 2009), punktid 133 ja 134.

87. Euroopa Inimõiguste Kohtu (teine sektsioon) 22. juuni 2004. aasta otsus kohtuasjades nr 78028/01 ja 78030/01: *Pini jt vs. Rumeenia*, punkt 157.

88. Sealsamas, punkt 164.

89. Euroopa Inimõiguste Kohtu (koda) 23. septembri 1994. aasta otsus kohtuasjas nr 19823/92: *Hokkanen vs. Soome*, punkt 61.

4. Põhjendamatute viivituste vältimine

118. Lastega seotud juhtumitega tuleks tegeleda kiiresti; kaaluda võiks nende prioriseerimise süsteemi loomist.⁹⁰ Edasilükkamatuse põhimõtet kirjeldatakse suunises 50. Tuleks meeles pidada, et laste ajataju on täiskasvanute omast erinev ja aeg on nende jaoks väga tähtis: näiteks hooldusõiguse menetlus, mis kestab ühe aasta, võib 10-aastasele tunduda palju pikem kui täiskasvanule. Kohtu kodukord peaks võimaldama eelisjärjekorras menetleda tõsisemaid ja kiireloomulisi kohtuasju või juhtumeid, mille puhul võivad kaasnedä pöördumatud tagajärjed, kui viivitamata ei tegutseda (suunis 51 perekonnaõigusega seotud juhtumite kohta).

119. Teisi näiteid selle põhimõtte kohta võib leida asjakohastest Euroopa Nõukogu dokumentidest. Ühes neist kutsutakse riike üles tagama, et uurimist ja kriminaalmenetlusi käsitataks prioriteetsetena ja viidaks läbi põhjendamatute viivitusteta.⁹¹ See on väga tähtis ka selleks, et võimaldada kannatanutel hakata taastuma. Teises dokumendis soovitatakse konkreetselt „tagada, et alaealistega tegeletaks kiiremini ja põhjendamatuid viivitusi vältides, et võtta tulemuslikke haridusalaseid meetmeid”.⁹²

120. Nagu on osutatud suunises 53, võib laste parimate huvide tagamine eeldada õigusasutustelt paindlikkust teatavate otsuste täitmisele pööramisel kooskõlas siseriikliku õigusega.

Kahes Saksamaa vastu algatatud kohtuasjas käsitles inimõiguste kohus ajakulu ja leidis, et vanema-lapse suhete puhul tuleb näidata üles erakordset hoolt, kuna aja möödumisega kaasneb oht, et olukorda ei ole enam võimalik muuta ja see võib mõjuda lapse suhetele teise vanemaga halvasti.⁹³

90. Vt Euroopa Inimõiguste Kohtu kodukorra artikkel 41. I. Berro-Lefèvre'i arvates tuleb seda sagedamini kasutada, vt: Improving children's access to the European Court of Human Rights, *International justice for children*, monograafia nr 3, Strasbourg, Euroopa Nõukogu kirjastus, 2008, lk 76.

91. Euroopa Nõukogu konventsioon laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest (CETS nr 201, artikli 30 lõige 3).

92. Ministrite komitee soovitus nr R(87)20 sotsiaalsete reaktsioonide kohta alaealiste kuritegevusele, punkt 4.

93. Vt Euroopa Inimõiguste Kohtu (suurkoda) 13. juuli 2000. aasta otsus kohtuasjas nr 25735/94: *Elsholz vs. Saksamaa*, punkt 49, ja 8. juuli 2003. aasta otsus kohtuasjas nr 31871/96: *Sommerfeld vs. Saksamaa*, punkt 63.

Kohtuasjas *Paulsen-Medalen ja Svensson vs. Rootsi* leidis inimõiguste kohus, et rikutud oli EIÕK artikli 6 lõiget 1, kuna ametiasutused ei tegutsenud kokkusaamise õiguse üle tekkinud vaidlust lahendades nõutava erakorralise hoolega.⁹⁴

Põhjendamatute viivituste vältimine on oluline ka kriminaalasjades. Kohtuasjas *Bouamar vs. Belgia* nõuti alaealiste kinnipidamise juhtumite eriti kiiret kohtulikku läbivaatamist. Inimõiguste kohus leidis, et põhjendamatult ajakulu ei saa olla vastavuses kiirusega, mida nõutakse EIÕK artikli 5 lõikes 4.⁹⁵

5. Menetluse korraldus, lapsesõbralik keskkond ja lapsesõbralik keelekasutus

121. Lapsesõbralikud töömeetodid⁹⁶ peaksid võimaldama lapsel tunda end turvaliselt. Kui last saadab isik, keda ta usaldab, siis võib ta end menetluses kindlamana tunda. Euroopa Nõukogu konventsioon laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest (CETS nr 201)⁹⁷ sätestab, et last võib saata tema seaduslik esindaja või muu lapse valitud täiskasvanu, kui seda isikut käsitatakse sobivana. Last saatva isiku juuresviibimise keelamiseks võib teha põhjendatud otsuse.

122. Kohtukeskkond võib panna lapse end väga ebamugavalt tundma. Kohtuametnikud peaksid lapsele tutvustama muu hulgas kohtumaja ja asjaomaseid ametnikke (suunis 55). Kohtumajad võivad isegi täiskasvanutele üsna rõhuvad või hirmutavad tunduda (suunis 62). Ehkki seda on keeruline muuta, vähemalt olemasolevate kohtumajade puhul, on siiski võimalik laste kohtlemist kohtumajas parandada, kasutades last rohkem arvestavaid töömeetodeid.

123. Kohtumajades võiksid võimaluse korral olla spetsiaalsed ülekuulamistoad, võttes arvesse lapse parimaid huve. Samuti võib lapsesõbralik kohtumenetlus tähendada seda, et ei kanta parukat ega ametirüüd või muud ametlikku vormiriietust. Selle soovitusel rakendamisel võib arvesse võtta lapse vanust ja ametniku funktsiooni. Asjaoludest ja lapse seisukohtadest sõltuvalt võib näiteks vormiriietust lapsele märku anda, et ta räägib politseinikuga, mitte sotsiaaltöötajaga, ja sellel on oma tähendus. Samuti võib see lapses tekitada tunde, et pädev asutus võtab teda mõjutavaid küsimusi tõsiselt. Kokkuvõtteks: keskkond võib olla suhteliselt ametlik, kuid ametnike käitumine peaks olema vähem ametlik ja igal juhul lapsesõbralik.

124. Veelgi olulisem on see, et lapsesõbraliku õigusemõistmise korral mõistab laps tehtud otsuse iseloomu, ulatust ja tagajärgi. Ehkki õigusaktidest tulenevate nõuete tõttu ei saa kohtuotsust ja selle põhjust alati sõnastada ja selgitada lapsesõbralikus keeles, peaks otsuse lapsele lahti seletama advokaat või muu sobiv isik (vanem, sotsiaaltöötaja jne).

125. Laste toime pandud õigusrikkumiste käsitlemiseks võiks luua spetsiaalsed noortekohtud või vähemalt eraldi kohtukojad.⁹⁸ Kui vähegi võimalik, ei tohiks lubada laste suunamist täiskasvanute kohtutesse ning nende suhtes täiskasvanute menetluste või karistuste kohaldamist.⁹⁹ Kooskõlas spetsialiseerumise nõudega võiks õiguskaitseasutustes luua eriosakonnad (suunis 63).

Mitmes Ühendkuningriigi vastu algatatud kohtuasjas, mis olid seotud alaealiste õigusrikkumistega, rõhutas inimõiguste kohus vajadust võtta erimeetmeid, muutmaks täiskasvanute puhul kohaldatavat kohtumenetlust nii, et pehmeda selle karmust, arvestades süüdistatava noorust. Näiteks ei peaks õiguspraktikud kandma parukat ja ametirüüd ning alaealist süüdistatavat ei tohiks panna istuma kõrgemal asetsevasse süüpinkki, vaid tal tuleks lubada istuda seadusliku esindaja või sotsiaaltöötaja kõrval. Istungid tuleks läbi viia nii, et võimalikult palju vähendada lapse hirmu- ja allasurutuse tunnet.

94. Euroopa Inimõiguste Kohtu (koda) 19. veebruari 1998. aasta otsus kohtuasjas nr 16817/90: *Paulsen-Medalen ja Svensson vs. Rootsi*, punkt 42.

95. Euroopa Inimõiguste Kohtu (koda) 29. veebruari 1988. aasta otsus kohtuasjas nr 9106/80: *Bouamar vs. Belgia*, punkt 63.

96. Vt W. McCarney, The principles of child-friendly justice at international level, *International justice for children*, monograafia nr 3, Euroopa Nõukogu kirjastus, 2008, lk 119–127.

97. Artikli 35 lõike 1 punkt f.

98. ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 40 lõige 3.

99. Ministrite komitee soovitus nr R(87)20 sotsiaalsete reaktsioonide kohta alaealiste kuritegevusele, III osa (alaealiste vastu algatatavad menetlused), punkt 5.

Pärast kohtuasju *T. vs. Ühendkuningriik* ja *V. vs. Ühendkuningriik*, mille puhul leiti, et riigi kohtumenetlus oli last heidutav, koostati praktiline suunis laste ja noorte kohtumenetluste läbiviimiseks kroonikohtus (Crown Court). Eesmärk on vältida süüdistatava lapse hirmutamist, alandamist ja kannatusi. Praktiline suunis näeb muu hulgas ette lapse võimaluse viibida enne istungit kohtusaalis, et sellega tutvuda, võimaluse kasutada politsei kaitset, et vältida heidutamist või halba kohtlemist ajakirjanduse poolt, parukatest ja ametirüüdest loobumise, kohustuse selgitada menetlust lapsele arusaadaval viisil, piiratud juurdepääsu kohtuistungitele jms.

Poola Justiitsministeerium edendab koostöös ühe vabaühendusega lapsesõbralike ülekuulamistubade kasutamist. Peamine eesmärk on kaitsta lapsohvreid ja kuriteotunnistajaid, eelkõige seksuaal- ja koduvägivallaga seotud kuritegude puhul, rakendades põhimõtteid, mille kohaselt lapsi küsitatakse lapsesõbralikul viisil ja seda teevad pädevad töötajad. Selliselt tagatakse, et kohtunik küsitab lapsi psühholoogi juuresolekul. Teised asjassepuutuvad isikud (prokurör, advokaat, süüdistatav, eraisikust kaebuse esitaja) on eraldi ruumis ja neil on võimalik küsitlemises osaleda ruumidevaheliste sidesüsteemide, ühesuunaliste peeglite ja/või otseülekanne kaudu. Olulised tingimused, mille eesmärk on panna lapsed end mugavamalt tundma, on muu hulgas järgmised: garanteeritud privaatsus (helikindel üks ülekuulamistoa ja teiste ruumide vahel); sisseseade, mis vastab lapse vajadustele, et tagada tema füüsiline ja vaimne turvalisus küsitlemise ajal; ruumi ja sisustuse neutraalsed värvid; mööbel, mis aitab lastel toas viibides end mugavalt tunda (kahes suuruses laud ja toolid, diivan või tugitool, pehme vaip); ruumid on varustatud materjalide ja tarvikutega, mis aitavad lapselt teavet saada (värvilised pliiaatsid, paber, nukud jne).

6. Laste antud tunnistused ja ütlused

- 126.** Lastelt tunnistuste ja ütluste võtmise küsimus ei ole kaugeltki lihtne. Kuna norme (näiteks ÜRO suunised lapssohvrite ja kuriteotunnistajate

kohta)¹⁰⁰ on selles valdkonnas vähe, tunnetati vajadust neid küsimusi käsitleda, sest tunnistuste ja ütluste võtmise eesmärgil küsitlemine nõuab praktilisi juhtnõure.

- 127.** Nagu osutatakse suunises 64, peaksid võimaluse korral küsitlusi läbi viima väljaõppinud spetsialistid. Samas kontekstis soovitatakse suunises 66, et kui last tuleb mitmel korral küsitleda, peaks kõik küsitlused eelistatavalt läbi viima üks ja sama isik, et tagada järjepidevus ja vastastikune usaldus. Samas peaks küsitluste arv olema võimalikult väike (suunis 67).
- 128.** Arusaadavatel põhjustel tuleks astuda konkreetseid samme selleks, et võtta tunnistusi võimalikult soodsates tingimustes, eriti lapsohvritelt. Sellise toimimisviisi näideteks on tunnistuste võtmine heli-, video- või teleühenduse kaudu, tunnistuste andmine spetsialistidele enne kohtuistungit, kannatanu ja väidetava õigusrikkuja vahel visuaalse või muu kokkupuute vältimine (suunis 68) ning tunnistuste andmine väidetava õigusrikkuja juuresolekuta (suunis 69). Teatavatel juhtudel, näiteks seksuaalse ärakasutamise korral, võib aga videosalvestuse kasutamine küsitlemise eesmärgil olla kannatanute jaoks traumaatiline. Seetõttu tuleks hinnata niisuguse salvestusega kaasneva võivat kahju või uuesti ohvriks langemist ja kaaluda teisi meetodeid, näiteks helisalvestust, et vältida uuesti ohvriks langemist või teistkordset traumasid.
- 129.** Liikmesriikide menetlusõigus ja õigusaktid on selles valdkonnas väga erinevad; lastelt tunnistuste võtmiseks võiks kaaluda paindlikumaid eeskirju. Igal juhul peaksid liikmesriigid tunnistusi käsitlevate õigusaktide kohaldamisel seadma esikohale lapse parimad huvid. Suunises 70 on ühe näitena nimetatud vande andmise või muu sarnase avalduse tegemise nõudest loobumist laste puhul. Nende suuniste eesmärk ei ole mõjutada kaitseõiguse tagatist eri õigussüsteemides,

100. ÜRO suunised lapssohvrite ja kuriteotunnistajate kohta (ECOSOCi resolutsioon nr 2005/20, 22. juuli 2005), XI osa, punkti 30 alapunkt d: „... kasutavad lapsi arvestavaid töömeetodeid, mis hõlmavad laste jaoks kavandatud ülekuulamistube, samas kohas pakutavaid valdkonnaüleseid teenuseid lapssohvritele, kohandatud kohtukeskkonda, mis võtab arvesse lapstunnistajaid, vaheaegade tegemist lapse tunnistuste andmisel, kuulamise kavandamist lapse vanuse ja küpsuse seisukohalt sobivatele kellaaegadele, asjakohast teavitussüsteemi, tagamaks, et laps viibib kohtus ainult siis, kui vaja, ja muid meetmeid, mis hõlbustavad tunnistuste andmist lapse poolt.” Tuleks meeles pidada, et need suunised tunnistuste andmise kohta on üldised ega kehti ainult kriminaalmenetluse kohta.

küll aga kutsutakse liikmesriike üles vajaduse korral kohandama tunnistusi käsitlevate eeskirjade mõningaid osi, et vältida lastele lisatrauma tekitamist. Lõppkokkuvõttes on alati kohtunik see, kes otsustab iga ütluse või tunnistuse tõsiseltvõetavuse ja paikapidavuse üle.

- 130.** Suunises 70 osutatakse ka, et eeskirjade kohandamine lastele ei tohiks iseenesest vähendada lapse tunnistuse väärtust. Vältida tuleks aga lapsohvri ettevalmistamist tunnistuse andmiseks, et vältida tema liigse mõjutamise ohtu. Ülekuulamisprotokollide koostamine ei peaks tingimata olema kohtunike ülesanne, vaid pigem riigi õigusasutuste oma (suunis 71).
- 131.** Kuigi laste ütluste heli- või videosalvestiste kasutamisel on mõned eelised, kuna need võimaldavad vältida sageli traumaatiliste kogemuste kordamist, võib otsene tunnistamine käsitleva kohtuniku ees olla asjakohasem lapse puhul, kes ei ole kannatanu, vaid õigusrikkumise väidetav toimepanija.
- 132.** Nagu juba öeldud, ei tohiks lapse vanus olla takistuseks kohtumenetluses täiel määral osalemisele.¹⁰¹ Vastavalt suunisele 73 ei tohiks lapse antud tunnistusi pidada kehtetuks või ebausaldusväärseks ainuüksi tema vanuse tõttu.
- 133.** Kui lapselt tuleb tunnistusi võtta või ta ise väljendab soovi anda tunnistusi perekonnaasjas, tuleks nõuetekohaselt arvesse võtta tema haavatavat seisundit peres ning mõju, mida tunnistused võivad avaldada praegustele ja tulevastele suhetele. Tuleks teha kõik võimalik, et laps mõistaks tunnistuse tagajärgi ja et toetada teda tunnistuse andmisel eespool viidatud vahendite abil.

Inimõiguste kohus on osutanud seksuaalkuritegudega seotud menetluste eripärale. Kohtuasjas *S.N. vs. Rootsi* leidis inimõiguste kohus: „Kannatanu jaoks on selline menetlus sageli katsumus, eriti kui ta vastu tahtmist seatakse silmitsi süüdistatavaga. Veelgi ilmsem on see alaealist käsitleva juhtumi korral. Hinnates küsimust, kas süüdistatavale oli sellises menetluses tagatud õiglane kohtulik arutamine, tuleb

101. Sealsamas, VI osa punkt 18.

arvesse võtta kannatanuna käsitletava isiku õigust eraelu puutumatus tagamisele. Seetõttu nõustub kohus, et seksuaalse kuritarvitamisega seotud kriminaalmenetlustes võib kannatanu kaitseks võtta teatavaid meetmeid tingimusel, et need on ühitatavad kaitseõiguse asjakohase ja tulemusliku rakendamisega.”¹⁰²

Samas kohtuasjas pöörduti tähelepanu ka mõningate küsimuste potentsiaalselt suunavale laadile. Et vältida selliste küsimuste negatiivseid tagajärgi, võiks kasutada eriväljaõppe ja -teadmistega kohtupsühholoogide abi.¹⁰³

Kohtuasjas *W.S. vs. Poola* andis inimõiguste kohus soovitusi noore lapsohvri usaldusvääruse kontrollimiseks ja osutas, et seda võiks teha leebemal viisil kui seda on otsene ülekuulamine. Kasutada võiks erinevaid edasiarendatud meetodeid: näiteks võib laps psühholoogi juuresolekul vastata kaitsja poolt kirja pandud küsimustele; samuti võib küsitlemine toimuda stuudios, mis võimaldab kaebajal või tema advokaadil videoühenduse või ühesuunalise peegli kaudu küsitlemise juures viibida.¹⁰⁴

E. Lapsesõbralik õigusemõistmine pärast kohtumenetlust

- 134.** Selleks et õigusemõistmine oleks lapsesõbralik ka pärast kohtumenetluse toimumist, on võimalik võtta mitmesuguseid meetmeid. See algab kohtulahendi või -otsuse lapsele edastamisest ja selgitamisest (suunis 75). Lapsele antavat teavet tuleks täiendada selgitusega võimalike edasiste sammude, sealhulgas edasikaebamise või sõltumatu kaebuste esitamise mehhanismi kasutamise kohta. Seda peaks tegema lapse esindaja, s.o sõltuvalt õigussüsteemist advokaat, kohtumenetluseks määratud eestkostja või seaduslik esindaja. Esindajatele viidatakse suunistes 75, 77 ja 81.

102. Euroopa Inimõiguste Kohtu (esimene sektsioon) 2. juuli 2002. aasta otsus kohtuasjas nr 34209/96: *S.N. vs. Rootsi*, punkt 47.

103. Sealsamas, punkt 53.

104. Euroopa Inimõiguste Kohtu (neljas sektsioon) 19. juuni 2007. aasta otsus kohtuasjas nr 21508/02: *W.S. vs. Poola*, punkt 61.

- 135.** Suunises 76 soovitatakse võtta kiiresti meetmeid, et hõlbustada lapsi otseselt või kaudselt mõjutavate otsuste ja määruste täitmist.
- 136.** Paljudel juhtudel, iseäranis tsiviilasjades, ei pruugi kohtuotsus iseenesest tähendada, et konflikt või probleem on lõplikult lahendatud: selle heaks näiteks on perekonnaasjad, mida käsitletakse suunistes 78 ja 79. Selles delikaatses valdkonnas peaksid kehtima selged reeglid jõu, sunduse ja vägivalda vältimiseks näiteks külastuskorra rakendamisel, et hoida ära uued traumad. Seetõttu tuleks vanemad omavaheliste vaidluste lahendamiseks pigem suunata lepitajate juurde või neutraalsetesse külastuskeskustesse, selle asemel et lasta kohtuotsuseid jõustada politseil. Erandiks on vaid juhtumid, mil ohus on lapse heaolu. Peretülide järel on lapse parimate huvide tagamisel oma roll ka muudel teenustel, näiteks peretoetusteenustel.

Inimõiguste kohus on perekonnaõigusega seotud küsimustes (näiteks kokkusaamise ja hooldusõigus) tehtud otsuste jõustamist puudutavates kohtuasjades mitmel korral sedastanud, et otsustava tähtsusega on see, kas riiklikud ametiasutused on võtnud kõik otsuse täitmise hõlbustamiseks vajalikud meetmed, mida iga juhtumi konkreetseid asjaolusid arvestades mõistlikult võib eeldada.

Austrias pakub „Besuchscfe“ lastele võimalust pärast vanemate lahutust või lahkukolimist jätkata mõlema vanemaga suhtlemist turvalises ja toetavas keskkonnas. Vanematevaheliste konfliktide vältimiseks saab kokkusaamise õigust teostada selleks ettenähtud kohas väljaõppinud personali järelevalve all. Sedalaadi saatjaga külastamise võib määrata kohus; samuti saavad seda taotleda vanemad. Kõige tähtsam on tagada lapse heaolu ja vältida tema sattumist vanematevahelise konflikti keskele.

- 137.** Suunised 82 ja 83 käsitlevad seadusega vastuollu sattunud lapsi. Erilist tähelepanu pööratakse edukale naasmisele ühiskonda, vajadusele tagada, et andmed kriminaalkaristuste kohta ei oleks kättesaadavad väljaspool kohtusüsteemi, ja selle olulise põhimõtte õiguspärastele eranditele. Erandeid võib teha tõsiste õigusrikkumiste korral, muu hulgas avaliku julgeolekuga seotud põhjustel või juhul, kui töö on seotud lastega. Tööleasumisega seoses võib erandi teha näiteks siis, kui isik on varem süüdi mõistetud lapse kuritarvitamises. Suunise 83 eesmärk on kaitsta kõiki lapsi, mitte üksnes eriti haavatavaid lapsi.

- 138.** Kohtuasjas *Bouamar vs. Belgia* käsitles inimõiguste kohus alaealise õigusrikkuja küsimust, kes oli üheksal korral suunatud täiskasvanute vanglasse. Kuigi alaealiste kinnipidamine täiskasvanute vanglates oli tollal lastekaitsealaste õigusaktide järgi lubatud, leidis Euroopa Inimõiguste Kohus: „Tervikuna võttes olid üheksa vangistamisotsust vastuolus artikli 5 lõike 1 punktiga d. Vangistamise korduvuse tõttu oli iga selline otsus aina vähem kooskõlas artikli 5 lõike 1 punktiga d, eriti kuna riiklik süüdistaja ei algatanud kaebaja vastu kordagi kriminaalmenetlust seoses õigusrikkumistega, mille kaebaja väidetavalt toime pani.”¹⁰⁵

Ühendkuningriigi sihtasutus Barnardo's asutas riigi mitmesugustes asutustes viibivate noorte õigusrikkujate jaoks tugiteenistuse, mis pakub noortele kinnipidamise ajal sõltumatut abi heaolu-, tervishoiu-, ravi- ja ühiskonda naasmiseks valmistumise küsimustes. Lisaks isiklike kohtumistele ühe nädala jooksul pärast vangistamist saavad noored teenistusega ühendust võtta ja kasutada tasuta infotelefoni. Tugiteenistus aitab noortel süsteemi mõista ja pöörduda vajalike spetsialistide poole, kes aitavad neil probleeme lahendada.

V. Muude lapsesõbralike meetmete edendamine

- 139.** Kahtlemata nõuab olukorra reaalne parandamine laste õiguste ja lapsesõbraliku õigusemõistmise vallas aktiivset tegutsemist Euroopa Nõukogu liikmesriikidelt, keda kutsutakse üles võtma mitmeid eri meetmeid.
- 140.** Alapunktides a–d loetletud meetmetega innustatakse kõnealust valdkonda uurima, vahetama kogemusi, tegema koostööd ja suurendama teadlikkust ennekõike õigusaktide lapsesõbralike versioonide kaudu. Samuti julgustatakse tagama laste õiguste teabekeskuste head toimimist.

¹⁰⁵ Euroopa Inimõiguste Kohtu (koda) 29. veebruari 1988. aasta otsus kohtuasjas nr 9106/80: *Bouamar vs. Belgia*, punktid 52 ja 53.

141. Investeerimine laste õigusi puudutavasse haridusse ja laste õigusi käsitleva teabe levitamine ei ole üksnes ÜRO lapse õiguste konventsioonist tulenev kohustus¹⁰⁶, vaid ka meede, mis aitab ennetada laste õiguste rikkumist. Oma õiguste tundmine on nende teostamise esimene eeltingimus ning võimaldab aru saada, kui õigusi rikutakse või võidakse rikkuda.¹⁰⁷

Paljud organisatsioonid on koostanud ÜRO lapse õiguste konventsiooni ja muude laste õigusi käsitlevate asjakohaste õigusaktide lapsesõbralikud versioonid. Üheks näiteks on lapsohvreid ja kuriteotunnistajaid käsitlevate ÜRO suuniste lapsesõbralik versioon, mille koostasid UNICEF ja ÜRO uimastite ja kuritegevuse vastu võitlemise büroo.

142. Alapunktides e–g kirjeldatud meetmete eesmärk on hõlbustada laste jaoks kohtusse pöördumist ja kaebuste esitamise mehhanismide kasutamist. Selleks pakutakse välja mitu võimalust: lastele spetsialiseerunud kohtunikud ja advokaadid, kodanikuühiskonna ning riigi, piirkondliku ja rahvusvahelise tasandi sõltumatute organite rolli suurendamine. Riigid peaksid selles valdkonnas võimaldama kollektiivsete kaebuste esitamist. Heaks näiteks on parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta (ETS nr 163) tuginev kollektiivsete kaebuste mehhanism, kuna see on hõlpsasti kasutatav ning ei eelda individuaalse ohvri olemasolu ega kõigi riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamist. Ka lasteombudsmanidel, laste õigustega tegelevatel vabäühendustel, sotsiaalteenuste osutajatel jt peaks olema võimalik esitada kaebusi või algatada menetlusi konkreetse lapse nimel.

143. Väärrib märkimist, et ka rahvusvahelisel tasandil edendatakse uusi strateegiaid, nagu eespool nimetatud kampaania lapse õiguste konventsiooni alusel kaebuste esitamise menetluse väljatöötamise kohta.

144. Alapunktides h–i keskendutakse vajadusele asjakohase hariduse, koolituse ja teadlikkuse suurendamise meetmete järele, alapunktides j–k aga kutsutakse üles looma spetsialiseeritud struktuure ja teenuseid.

106. Artikkel 42: „Osalisriigid kohustuvad teavitama sobivate ja toimivate vahendite kaudu nii täiskasvanuid kui ka lapsi konventsiooni põhimõtetest ja sätetest.”

107. Vt ka Berro-Lefèvre, *Improving children's access to the European Court of Human Rights, International justice for children*, monograafia nr 3, Strasbourg, Euroopa Nõukogu kirjastus, 2008, lk 74–75.

VI. Järelevalve ja hindamine

145. Liikmesriike kutsutakse üles võtma käesolevate suuniste rakendamiseks mitmesuguseid meetmeid. Nad peaksid tagama suuniste laialdase levitamise laste õiguste eest vastutavate või muul viisil laste õiguste kaitsmisega tegelevate asutuste seas. Üks võimalus on levitada suuniseid lapsesõbralikus versioonis.

146. Samuti peaksid liikmesriigid suunistest lähtuvalt üle vaatama riigi õigusaktid, poliitika ja tavad ning korrapäraselt kontrollima selles valdkonnas kasutatavaid töömeetodeid. Lisaks kutsutakse neid üles nägema ette konkreetseid meetmeid suuniste sisu ja eesmärgi järgimiseks.

147. Suuniste propageerimise ja rakendamise järelevalve seisukohalt on äärmiselt oluline säilitada või luua raamistik, mis hõlmab üht või mitut sõltumatut mehhanismi (näiteks ombudsman või lasteombudsmanid).

148. On ilmselge, et järelevalves tuleb aktiivne roll anda kodanikuühiskonna organisatsioonidele, institutsioonidele ja asutustele, kes tegelevad laste õiguste edendamise ja kaitsmisega.

Sales agents for publications of the Council of Europe

Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 231 04 35
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
Avenue du Roi 202 Koningslaan
BE-1190 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 538 43 08
Fax: +32 (0)2 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

BOSNIA AND HERZEGOVINA/ BOSNIE-HERZÉGOVINE

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000, SARAJEVO
Tel.: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
1-5369 Canotek Road
CA-OTTAWA, Ontario K1J 9J3
Tel.: +1 613 745 2665
Fax: +1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

CROATIA/CROATIE

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000, SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CZECH REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: +420 2 424 59 204
Fax: +420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

DENMARK/DANEMARK

GAD
Vimmelskaflet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: +45 77 66 60 00
Fax: +45 77 66 60 01
E-mail: gad@gad.dk
http://www.gad.dk

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: +358 (0)9 121 4430
Fax: +358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

FRANCE

La Documentation française
(diffusion/distribution France entière)
124, rue Henri Barbusse
FR-93308 AUBERVILLIERS CEDEX
Tél.: +33 (0)1 40 15 70 00
Fax: +33 (0)1 40 15 68 00
E-mail: commande@ladocumentationfrancaise.fr
http://www.ladocumentationfrancaise.fr

Librairie Kléber
1 rue des Francs Bourgeois
FR-67000 STRASBOURG
Tel.: +33 (0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kleber@coe.int
http://www.librairie-kleber.com

GERMANY/ALLEMAGNE AUSTRIA/AUTRICHE

UNO Verlag GmbH
August-Bebel-Allee 6
DE-53175 BONN
Tel.: +49 (0)228 94 90 20
Fax: +49 (0)228 94 90 222
E-mail: bestellung@uno-verlag.de
http://www.uno-verlag.de

GREECE/GRÈCE

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: +30 210 32 55 321
Fax: +30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
http://www.kauffmann.gr

HUNGARY/HONGRIE

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: +36 1 329 2170
Fax: +36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

ITALY/ITALIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: +39 0556 483215
Fax: +39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
http://www.licosa.com

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: +47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
http://www.akademika.no

POLAND/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obbroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: +48 (0)22 509 86 00
Fax: +48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGAL

Livraria Portugal
(Dias & Andrade, Lda.)
Rua do Carmo, 70
PT-1200-094 LISBOA
Tel.: +351 21 347 42 82 / 85
Fax: +351 21 347 02 64
E-mail: info@livrariaportugal.pt
http://www.livrariaportugal.pt

RUSSIAN FEDERATION/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
17b, Butlerova ul.
RU-101000 MOSCOW
Tel.: +7 495 739 0971
Fax: +7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

SPAIN/ESPAGNE

Díaz de Santos Barcelona
C/ Balmes, 417-419
ES-08022 BARCELONA
Tel.: +34 93 212 86 47
Fax: +34 93 211 49 91
E-mail: david@diazdesantos.es
http://www.diazdesantos.es

Díaz de Santos Madrid
C/Albasanz, 2
ES-28037 MADRID
Tel.: +34 91 743 48 90
Fax: +34 91 743 40 23
E-mail: jpinilla@diazdesantos.es
http://www.diazdesantos.es

SWITZERLAND/SUISSE

Planetis Sàrl
16 chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: +41 22 366 51 77
Fax: +41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: +44 (0)870 600 5522
Fax: +44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

UNITED STATES and CANADA/ ÉTATS-UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel.: +1 914 271 5194
Fax: +1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe
FR-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: http://book.coe.int

Euroopa Nõukogu võttis lapsesõbraliku õigusemõistmise suunised ja nende seletuskirja vastu 2010. aastal. Suunised tuginevad kehtivatele rahvusvahelistele ja Euroopa normidele, eelkõige ÜRO lapse õiguste konventsioonile ja Euroopa inimõiguste konventsioonile, ning nende eesmärk on tagada õiguskaitse reaalne kättesaadavus lastele ja laste sobiv kohtlemine õigusemõistmisel. Suunised on kohaldatavad kõikides olukordades, kus lapsed võivad mis tahes põhjusel ja mis tahes rollis puutuda kokku kriminaal-, tsiviil- või haldusõigussüsteemiga. Neis tuletatakse meelde ja edendatakse lapse parimate huvide, hoolivuse, lugupidamise, osalemise, võrdse kohtlemise ja õigusriigi põhimõtteid. Suunised käsitlevad selliseid küsimusi nagu õigus teabele, esindatusele ja osalemisele, eraelu puutumatus, ohutus, valdkonnaülene käsitusviis ja koolitus, tagatised kõigis menetlusastmetes ja vabadusekaotus.

Euroopa Nõukogu 47 liikmesriiki kutsutakse üles kohandama oma õigussüsteeme laste erivajadustele, et vähendada lõhet rahvusvaheliselt kokkulepitud põhimõtete ja tegelikkuse vahel. Sel eesmärgil tuuakse seletuskirjas näiteid heade tavade kohta ning soovitatakse lahendusi õiguslike ja praktiliste puudujääkide käsitlemiseks ja kõrvaldamiseks lastega seotud õigusemõistmisel.

Suunised moodustavad lahutamatu osa Euroopa Nõukogu lapse õiguste strateegiast ja programmist „Euroopa laste jaoks ja koos lastega“. Liikmesriikides kavandatakse mitmesuguseid edendus-, koostöö- ja järelvalvemeetmeid, et tagada suuniste tulemuslik rakendamine kõigi laste hüvanguks.

Euroopa Nõukogus on 47 liikmesriiki, hõlmates peaaegu kogu Euroopa mandrit. Euroopa Nõukogu eesmärk on arendada ühiseid demokraatlikke ja õiguspõhimõtteid, tuginedes Euroopa inimõiguste konventsioonile ja teistele dokumentidele, mis käsitlevad üksikisikute kaitset. Alates oma asutamisest peale pärast Teist maailmasõda 1949. aastal on Euroopa Nõukogu sümboliseerinud leppimist.

Publications Office

Publishing
Editions

ISBN 978-92-79-27694-1

doi:10.2838/97657
DS-31-I-2-365-ET-N

ISBN 978-92-871-7576-2

€15/US\$30